

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

**Razlike u individualnim i okolinskim obilježjima
zagrebačkih studenata s obzirom na rizičnost kockanja**

Ana Rajić - Stojanović

Zagreb, lipanj, 2013.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

**Razlike u individualnim i okolinskim obilježjima
zagrebačkih studenata s obzirom na rizičnost kockanja**

Ana Rajić - Stojanović

**Mentor: doc. dr. sc. Neven Ricijaš
Komentorica: Dora Dodig, prof.**

Zagreb, lipanj, 2013.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Razlike u individualnim i okolinskim obilježjima zagrebačkih studenata s obzirom na rizičnost kockanja” i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ana Rajić - Stojanović

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. POVIJEST KOCKANJA.....	6
3. DEFINICIJE KOCKANJA.....	6
4. TEORIJE PROBLEMATIČNOG KOCKANJA.....	9
5. PREVALENCIJA PROBLEMATIČNOG KOCKANJA MLADIH.....	13
6. RIZIČNI ČIMBENICI ZA RAZVOJ PROBLEMATIČNOG KOCKANJA.....	16
6.1. MOTIVACIJA.....	18
6.2. KOGNITIVNE DISTORZIJE.....	20
6.3. RIZIČNO I DELINKVENTNO PONAŠANJE.....	21
6.4. KOCKANJE OBITELJI I PRIJATELJA.....	22
7. CILJEVI, PROBLEMI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE.....	24
7.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	24
7.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	24
7.3. HIPOTEZE.....	24
8. METODOLOGIJA.....	25
8.1. UZORAK ISPITANIKA.....	25
8.2. INSTRUMENTARIJ.....	28
8.3. NAČIN PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA.....	31
8.4. OBRADA REZULTATA.....	32
9. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	32
9.1. NAVIKE KOCKANJA.....	32
9.2. OZBILJNOST PSIHOSOCIJALNIH PROBLEMA VEZANIH UZ KOCKANJE (RIZIČNOST KOCKANJA).....	34
9.3. MOTIVACIJA ZA KOCKANJEM.....	37
9.4. KOGNITIVNE DISTORZIJE.....	40
9.5. RIZIČNO I DELINKVENTNO PONAŠANJE.....	43
9.6. KOCKANJE PRIJATELJA.....	45
9.7. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI.....	47
9.8. UPOZNATOST RODITELJA S KOCKANJEM VLASTITE DJECE.....	50
10. RASPRAVA.....	52
11. MOGUĆA OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA.....	54
12. ZAKLJUČAK.....	55
13. LITERATURA.....	58
14. PRILOG.....	61

SAŽETAK

Razlike u individualnim i okolinskim obilježjima zagrebačkih studenata s obzirom na rizičnost kockanja

Studentica: Ana Rajić - Stojanović

Mentor: doc.dr.sc. Neven Ricijaš

Komentorica: Dora Dodig, prof.

Program/modul: socijalna pedagogija/djeca i mladi

Temeljni cilj rada je utvrditi razlike u nekim individualnim i okolinskim obilježjima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na njihovu razinu rizičnosti kockanja. Specifični ciljevi su istražiti postoje li razlike u motivaciji za kockanjem, kognitivnim distorzijama, rizičnom/delinkventnom ponašanju te kockanju prijatelja i članova obitelji s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja.

U istraživanju je korištena metoda samoiskaza studenata po principu „papir-olovka”. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 254 studenta oba spola pri Sveučilištu u Zagrebu. U istraživanje su bili uključeni studenti sa pet fakulteta: Fakultet elektrotehnike i računarstva, Rudarsko-geološko-naftni fakultet, Kineziološki fakultet, Hrvatski studiji te Veterinarski fakultet. Sudjelovanje u istraživanju bilo je u potpunosti anonimno. Studenti su bili upoznati s osnovnim ciljem istraživanja. Samostalno su dali usmeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju te su mogli odustati u bilo kojem trenutku. U istraživanju je korišten već provjeren instrumentarij dobrih metrijskih karakteristika. Ovo istraživanje je sastavni dio znanstvenog projekta pod nazivom „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš. Anketni upitnik korišten u svrhe istraživanja sastojao se od različitih područja, a obuhvaća pitanja o osnovnim obilježjima sudionika, navikama i učestalosti kockarskih aktivnosti sudionika, rizičnosti kockanja sudionika, motivaciji za upuštanjem u kockarske aktivnosti, kognitivnim distorzijama o kockanju, kockarskim aktivnostima prijatelja i članova obitelji, te na posljepku obuhvaća samoiskaze rizičnog i delinkventnog ponašanja sudionika u bilo kojem razdoblju njihova života.

Rezultati istraživanja pokazuju kako studenti najviše kockaju u sportskim kladionicama. Također, utvrđeno je da postoje razlike u motivaciji za kockanjem s obzirom na rizičnost kockanja na način da su studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja višestruko i različito motivirani u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s kockanjem. Kada je riječ o kognitivnim distorzijama utvrđeno je da postoje razlike u kognitivnim distorzijama s obzirom na rizičnost kockanja na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja pokazuju više kognitivnih distorzija u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema, utvrđeno je da postoje razlike u aktivnostima kockanja prijatelja na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja u većoj mjeri imaju prijatelje koji također kockaju. Međutim, ne postoje razlike u aktivnostima kockanja članova obitelji na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja u većoj mjeri imaju članove obitelji koji također kockaju. Što se tiče rizičnog i delinkventnog ponašanja utvrđeno je da ne postoje razlike u uključivanju u rizična i delinkventna ponašanja s obzirom na rizičnost kockanja na način da se studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja uključuju u više rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s kockanjem.

Ključne riječi: zagrebački studenti, individualna obilježja, okolinska obilježja, rizičnost kockanja

ABSTRACT

Differences in individual and environmental characteristics of Zagreb students considering the risk of gambling

The aim of this study was to determine the differences in some individual and environmental characteristics of the students in Zagreb regarding the severity of their gambling. Specific goals were to investigate whether there are differences in the motivation for gambling, cognitive distortions, risk/delinquent behavior and gambling of friends and family members regarding the level of psychosocial consequences related to gambling.

Self-report method and "paper-pencil" principle were used. The research was conducted on a convenient sample of 254 students of both genders at the University of Zagreb. The study included students from five faculties: Faculty of Electrical Engineering and Computer Science, Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering, Faculty of Kinesiology, Centre for Croatian Studies and Faculty of Veterinary Medicine. Participation in the research was anonymous. Students were informed about the main aim of the research. They have given verbal consent and were able to withdraw at any time. This research is a part of a science project entitled "Youth Gambling in Croatia" whose leader is Neven Ricijaš, PhD. Validated instruments with good metric characteristics were used. The Questionnaire is consisted of different areas, and includes questions about socio-demographic characteristics of participants, habits and frequency of their gambling activities, severity of gambling, motivation for participation in gambling, cognitive distortions about gambling, gambling activities of friends and family members, and finally self-report of delinquent and risk behaviors of participants.

The research results show that sports betting is the most popular gambling activity among students, followed by lottery and slot machines.

When it comes to other constructs we investigated, there are differences in motivation and cognitive distortions regarding the severity of gambling in a way that students with more adverse psychosocial consequences of gambling have more motives to gamble and more cognitive distortions related to gambling. Interestingly, it was found that there were no differences in involvement in risky and delinquent behavior regarding the severity of gambling. Also, students with higher levels of severity of psychosocial consequences of gambling have more friends who also gamble. However, there are no differences in gambling activities of their family members.

Keywords: Zagreb students, gambling, severity of gambling, individual characteristics, environmental characteristics.

1. UVOD

Bilješke o kockanju postoje još od 5 000 godina prije Krista, a susrećemo ih i u Bibliji. U današnje doba, sve veća dostupnost igara na sreću, uključujući internet, masovnost i prihvaćanje kockanja kao legalne aktivnosti, dovela je do učestalijeg pojavljivanja patološkog tj. problematičnog kockanja, koje je od 1980. godine uvršteno u Međunarodnu klasifikaciju bolesti (Koić i sur., 2009). Kockanje je legalan, rasprostranjen, vrlo dostupan i društveno prihvatljiv oblik zabave. Primarno, ono nema negativne konotacije i stigmatizacije čemu djelomično pridonose i reklame u masovnim medijima. Kockanje se na reklamama prikazuje kao zabavna obiteljska i prijateljska aktivnost, a često i kao glamurozan životni stil koji je posebno privlačan ranjivim skupinama kao što su umirovljenici ili mladi. U prilog prisutnosti kockanja u masovnim medijima govori i istraživanje koje su proveli Derevensky i suradnici (2010) na uzorku od 1 147 mladih u dobi od 12 do 19 godina iz pet škola u Quebecu i tri škole u Ontariu, od čega 575 muškog spola i 572 ženskog spola. Prema rezultatima, većina mladih izjavljuje kako su „bombardirani“ reklamama i obavjestima o kockarskim aktivnostima. Od ukupnog uzorka, 61% mladih kaže kako je primalo neželjene elektroničke reklame putem e-maila te 96% mladih kaže kako je vidjelo reklame o kockarskim aktivnostima na televiziji. Iako je većina mladih ignorirala takve obavijesti i reklame, značajan postotak mladih izjavio je kako su ih reklame potaknule na uključivanje u kockarske aktivnosti. Ovdje je vrlo važno napomenuti da mediji igre na sreću prikazuju kao zabavnu i neškodljivu aktivnost, bez realističnog prikaza omjera rizika i dobitka te mogućih negativnih posljedica kockanja. Takve reklame šalju sliku kako je novac moguće brzo i lako dobiti te kako je vjerojatnost dobitka velika.

Velika izloženost takvim medijskim sadržajima nije bezopasna i ima određen utjecaj na gledatelje. Primjerice, s početnom emitiranja Texas Hold'em pokera u sklopu emisije World Poker Tour 2003. godine Centar za ovisnosti i mentalno zdravlje u Kanadi (eng. Centre for Addiction and Mental Health) izvještava o značajnom povećanju postotka učenika od 7. do 12. razreda koji se uključuju u kartanje za novac između 2003. i 2005. godine (Hoskins, 2006; prema Monaghan i Derevensky, 2008). Mnogo je kartaških igara čiji se turniri prenose na televiziji ili se mogu pratiti na internetu, a koji nude prisutstvo slavnih osoba, velikih novčanih uloga te kockanje prikazuju kao glamuroznu aktivnost. Ovakvi i slični medijski sadržaji imali su snažan utjecaj na populaciju mladih ljudi. Prema podacima Annenberg Public Policy Centre (2005; prema Monaghan i Derevensky, 2008) između 2003. i 2004. godine pojavio se porast od 84% među srednjoškolcima i studentima na području Sjedinjenih

Američkih Država koji se na tjednoj bazi uključuju u igranje pokera za novac. Iako se uglavnom nije radilo o velikim ulozima, opća prihvaćenost igranja pokera za novac predstavljala je značajan rizik za populaciju mladih. Kockanje se često pojavljuje i u filmovima što povećava društvenu prihvatljivost i popularnost ovih aktivnosti. Neki od primjera su popularni filmovi poput *The Sting* (1973), *Cincinnati Kid* (1965), *Bugsy* (1991), *The Hustler* (1961), *Casino* (1995), *Rounders* (1998), *The Gambler* (1974), *Casino Royale* (1967), *Goodfellas* (1990) i drugi. No, osim sve veće prisutnosti kockarskih aktivnosti putem medija, veliko povećanje sudjelovanja sve većeg broja ljudi u kockarskim aktivnostima vođeno je i razvojem elektroničkih uređaja za kockanje, te razvojem novih kockarskih tehnika koje koriste internet i mobilne telefone (Adams, Raeburn i de Silva, 2009). Ovakvo priređivanje igara na sreću omogućuje uključivanje u kockarske aktivnosti u bilo koje vrijeme, na bilo kojem mjestu i velikom broju ljudi. Također, industrija priređivanja igara na sreću kontinuirano raste i razvija se. U Republici Hrvatskoj, ali i u drugim zemljama, posljednjih godina se pojavio veliki rast broja mjesta u kojima je moguće sudjelovati u igrama na sreću, na temelju čega se može pretpostaviti da takva pojava pridonosi rastu prevalencije i rizičnosti kockanja. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (prema Ricijaš, Dodig i Huić, 2011) broj jedinica u sustavu pravnih osoba registriranih za djelatnost kockanja u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1995. do 2009. godine porastao je sa 352 na 1 571. Takav trend ne smije se zanemariti prilikom bavljenja fenomenom kockanja.

Smatram da je važno proširiti svijest o prisutnosti kockarskih aktivnosti među mladima, složenoj problematici kockanja te mogućim negativnim posljedicama uključivanja u kockarske aktivnosti. Upravo sam se zato i odlučila pisati diplomski rad na ovu temu. Sudjelovanje u jednoj ili više rizičnih aktivnosti često se smatra normalnim dijelom odrastanja i načinom testiranja granica tijekom razdoblja adolescencije, a kockanje je svakako jedno od tih ponašanja. Važno je napomenuti da se tek unazad petnaest godina pojavila svijest o štetnosti kockanja adolescenata i njegovom utjecaju na psihosocijalno i fizičko zdravlje adolescenata. Smatram da je problem kockanja dosegnuo velike razmjere u svim dobnim skupinama jer nismo bili svjesni njegove prisutnosti i ozbiljnosti, a reakcija javnosti na taj problem još je uvijek spora. Posjedujemo malo znanja o etiologiji problematičnog kockanja adolescenata i rizičnim čimbenicima za njegov razvoj, te njegovoj prevalenciji i tretmanu. Važno je senzibilizirati javnost o prisutnosti i ozbiljnosti problema kockanja, poticati istraživanja etiologije, prevalencije i učinkovitosti tretmana, poticati educiranje stručnjaka i razmjenu iskustava na nacionalnoj ali i međunarodnoj razini kako bismo proširili znanja o

složenoj problematici kockanja, te ne taj način bili kompetentni za učinkovito suočavanje sa ovim javnozdravstvenim problemom.

2. POVIJEST KOCKANJA

Prema povijesnim zapisima i arheološkim istraživanjima, kockanje postoji dugi niz godina i u kulturama gotovo svih civilizacija. Artefakti kockanja potječu iz drevne Kine (2300 g. prije nove ere), Indije, Egipta i Rima. Set željeznih kocki datira iz 1500. godine prije nove ere, vjerojatno iz Tebe, a specifični zapisi o kockanju nađeni su i u Keopsovoj piramidi. Najstarija kockarska igra je igra s kockicama. Bacali su ih Marco Polo, Chingis Khan, stari Egipćani i stari Grci. Originalne kocke su izrađene od kamenčića, drveta, kostiju ili zubi životinja i polako se okreću. Primitivne kulture imale su vještice i šamane koji su koristili "magične" osobine kockica za gatanje i proricanje sreće. Početkom 14. stoljeća nalazimo prve zapise o kockanju. Ideja o „blackjack-u” (ajnc) i pokeru s papirnatim novcem opisana je u Kini oko 900. godine poslije Krista. Kasnije je evoluirala u karte, koje je u Europu donio Car Mameluk. Loto je utemeljen 1700. godine u britanskoj koloniji Later (www.kockanje.info). Prvi automat izumio je Charles Le Fey 1895. godine u Sjedinjenim Američkim Državama. Aparat je nosio ime „Liberty Bell“ te je sadržavao voćem ukrašene role. Ovi su aparati u kolokvijalnom govoru bili poznati kao „jednoruki banditi“ (eng. one-armed bandits) jer su ih karakterizirali male stope isplate i kontroliranje od strane kriminalnih organizacija (Lynch, 1990; prema Dowling, Smith i Thomas, 2005). Kockarske aktivnosti s vremenom su se sve više razvijale te postajale zanimljive i privlačne za sve veći broj ljudi. Elementi uzbuđenja i zabave kojeg nude kockarske aktivnosti postali su temelj za uključivanje različitih dobnih i rodni skupina ljudi. Ubrzo su kockarske aktivnosti postale široko prisutne u svakidašnjem životnom ritmu velikog broja ljudi. Zapravo, uključivanje u kockarske aktivnosti postala je uobičajena i normalna pojava dok su se štetne posljedice kockanja neprimjetno širile.

3. DEFINICIJE KOCKANJA

Postoji veliki broj definicija kockanja, no u svim definicijama ističu se neki zajednički elementi kao što su neizvjestan ishod igre, nemogućnost kontrole ponašanja i mogućnost pojave štetnih posljedica kockanja. Istaknuti ću nekoliko definicija kroz koje će biti moguće

razumijeti da je riječ o aktivnosti koja može imati ozbiljne posljedice po osobu ali i njezino uže i šire okruženje.

Kockanje ili kocka zajednički je naziv za skup raznovrsnih igara, ponašanja i aktivnosti, koje uključuju ulaganje novca, uz rizik i nadu u očekivanje pozitivnog ishoda, tj. igrač riskira i nada se da će povratiti uloženo ili dobiti više od toga (Koić i sur., 2009, str. 961). Prema čl.1.st.1. Zakona o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara, igrom na sreću smatra se igra u kojoj se sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima ili pravima, pri čemu krajnji ishod igre ovisi o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju (NN 87/09). Riječ je o definicijama koje opisuju kockanje općenito, no isto tako važno je skrenuti pažnju i na definicije problematičnog kockanja, koje se pojavljuju i pod drugačijim nazivima poput patološkog i kompulzivnog kockanja.

Psihijatrijska definicija patološkog kockanja uključuje smanjenu mogućnost kontrole ponašanja povezanih s kockanjem, štetne socijalne posljedice koje ometaju osobu u njezinom svakodnevnom funkcioniranju, štetan utjecaj na obiteljsko i profesionalno područje, stjecanje tolerancije (potreba za kockanjem s većim količinama novca kako bi se doživjelo željeno uzbuđenje) te socijalno povlačenje (Korn, 2000). Neal, Delfabbro i O'Neil (2005; prema Kalischuk, 2010) definiraju problematično kockanje kao aktivnost koju karakterizira poteškoće u ograničavanju novca i vremena uloženog u kockanje koje dovodi do štetnih posljedica po samu osobu, njezinu obitelji i/ili zajednicu. Problematično kockanje je situacija u kojoj uključenost osobe u kockarske aktivnosti povećava štetu prema samoj osobi i/ili njezinoj obitelji, te se ta šteta može proširiti i na zajednicu (Productivity Commission, 1999; prema Darbyshire, Oster i Carrig, 2001). Patološko kockanje je prema 10. reviziji Međunarodne klasifikacije bolesti i srodnih zdravstvenih problema (MKB-X, 1994; Dodig i Ricijaš, 2011a) koju je objavila Svjetska zdravstvena organizacija (eng. WHO, World Health Organization) klasificirano u poremećaje navika i nagona. U četvrtom izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje Američke psihijatrijske udruge patološko kockanje je kategorizirano u poremećaje kontrole poriva koji nisu drugdje svrstani (DSM-IV, 1996; Dodig i Ricijaš, 2011a). U izdanju DSM-V radna skupina je preklasificirala dijagnozu patološkog kockanja od skupine poremećaji kontrole impulsa prema skupini ovisnost i povezani poremećaji (Responsible Gambling Council, 2012). Dijagnostički kriteriji za patološko kockanje prema DSM-IV podrazumijevaju uporno i ponavljajuće neprikladno ponašanje koje je obilježeno sa pet ili više sljedećih ponašanja: (1) zaokupljenost kockanjem i ponovnim proživljavanjem prošlih kockarskih iskustava, planiranje ponovnog uključivanja u kockarske aktivnosti, (2) potreba za kockanjem sa sve većim količinama novca kako bi se

doživjelo potrebno uzbuđenje, (3) ponavljani neuspješni naponi za kontroliranjem ili prekidom kockanja, (4) nemir i razdražljivost prilikom pokušaja prekida kockanja, (5) kockanje kao način bijega od problema ili bijega od određenih raspoloženja (osjećaja nemoći, krivnje, tjeskobe, depresije), (6) nakon gubitka novca kockanjem osoba se ponovno vraća drugi dan kako bi vratila izgubljeno (lov na gubitke), (7) laganje članovima obitelji, prijateljima, terapeutu i drugima kako bi se prikrili razmjeri uključenosti u kockanje, (8) počinjenje ilegalnih aktivnosti u svrhu financiranja kockanja (krivotvorenje, prijevara, krađa, pronevjera), (9) ugrožen je ili izgubljen značajan međuljudski odnos, posao, obrazovne ili poslovne prilike zbog kockanja, (10) oslanjanje na druge u pribavljanju novca za ublažavanje loše financijske situacije uzrokovane kockanjem (Selekman, 2008).

Godine 1947. Bergler (prema Alcock, 1986) je identificirao 6 kriterija koji su još uvijek korisni u kliničkom opisu stanja patoloških kockara: (1) kockar uobičajeno preuzima rizik, (2) igra isključuje sve druge interese, (3) kockar je pun optimizma te nikada ne uči iz poraza, (4) kockar nikada ne prestaje igrati i kada pobjedi, (5) unatoč početnom oprezu kockar s vremenom sve više riskira, (6) kockar tijekom igre doživljava "ugodno-bolnu napetost" i uzbuđenje. Moran je 1970. godine (prema Alcock, 1986) opisao tipologiju patološkog kockanja koja uključuje 5 podgrupa: (1) simptomatično kockanje (10%) koje je povezano s mentalnim bolestima (primjerice depresija predstavlja primarnu bolest dok je kockanje popratni poremećaj), (2) psihopatsko kockanje (24%) koje je dio općenitog ponašajnog sklopa koji karakterizira psihopatsko stanje, odnosno uključenost u kriminalne aktivnosti te uključenost u druge ponašajne probleme osim kockanja, (3) neurotično kockanje (34%) koje je odgovor na određenu stresnu situaciju ili emocionalni problem, (4) impulzivno kockanje (18%) koje karakterizira gubitak kontrole pri čemu se kockanje nastavlja sve dok se ne potroše sva materijalna sredstva, (5) subkulturno kockanje (14%) koje je povezano sa kulturnom pozadinom same osobe. Osoba se uključuje u kockanje kako bi dokazala da je dio određene skupine, no ne može prestati s kockanjem unatoč tome što su članovi te skupine prestali s kockanjem. Međutim, jasno je da se ne mogu definirati jasne razlike između ovih tipova kockanja. Osim toga, jedna osoba može manifestirati više različitih tipova kockanja.

Iz svih navedenih definicija posve je jasno da ponašanje problematičnog kockara, kao i njegov životni stil te moguće štetne posljedice, ima sličnosti sa ponašanjem osobe koja je ovisnik o određenim tvarima, o čemu zapravo govore i mnogi autori. Sama riječ »ovisnost« dolazi od latinske riječi *addicere* što u doslovnom prijevodu znači »vezan« i »zarobljen« te ne podrazumijeva nužno ovisnost o psihoaktivnim tvarima (Potenza, 2006; prema Dodig i Ricijaš, 2011a, str. 105). Novi smjer u definiranju govori o ovisnosti kao o ponašanju koje

karakterizira gubitak kontrole te negativne posljedice tog ponašanja (Maddux i Desmond, 2000; prema Potenza, 2006; prema Dodig i Ricijaš, 2011a). Prema tom su shvaćanju ključni elementi ovisnosti: (1) žudnja, (2) nedostatak kontrole i (3) ponavljanje ponašanja unatoč negativnim posljedicama (Shafer, 1999; prema Dodig i Ricijaš, 2011a). Sličnosti s drugim ovisnostima su: gubitak kontrole, preokupiranost, negativan utjecaj na većinu životnih područja, tolerancija, sindrom ustezanja, uključivanje u grupe samopomoći u liječenju njih samih, kao i članova njihovih obitelji, stigmatizacija. Razlike u odnosu na druge ovisnosti su fantazije o uspjehu i utjecaju, kognitivne distorzije, te specifično iracionalno ponašanje. Orford (2005; prema Milton, 2006) ističe kako pojedinac može postati tako snažno povezan s kockanjem da mu prestanak kockarskih aktivnosti predstavlja veliku teškoću unatoč višestrukoj šteti koju donosi kockanje. Isto kao i kod drugih ovisnosti postoji kompleksna interakcija između kognitivnih procesa te socijalnih, psiholoških i bioloških faktora koji dovode do kockanja.

Spomenuto je da se u literaturi koristi različita terminologija za opis ponašanja koje već ozbiljno narušava psihosocijalno funkcioniranje pojedinca. Najčešći termini su patološko kockanje, kompulzivno kockanje i problematično kockanje. U dijelu o teorijama problematičnog kockanja još će se ponegdje koristiti termin patološko ili kompulzivno kockanje gdje su se autori teorija s razlogom odlučili za određeni termin s obzirom na medicinsku pozadinu, odraslu populaciju ili slično. No, u ostatku ovog diplomskog rada, zbog specifičnosti dobi populacije o kojoj će u ovom radu biti riječ te izbjegavanja moguće medicinske ili pejorativne konotacije, koristiti će se termin problematično kockanje.

4. TEORIJE PROBLEMATIČNOG KOCKANJA

Suvremeni modeli opisuju problematično kockanje na različite načine. Blaszczynski (2000) nudi pregled modela kojima različiti autori opisuju problematično kockanje: problematično kockanje je poremećaj ovisnosti (Jacobs, 1986; Blume, 1987); problematično kockanje je posljedica neriješenog unutarpsihičkog konflikta (Bergler, 1957; Rosenthal, 1992; Wildman, 1997); problematično kockanje je posljedica biološke/psihofiziološke disregulacije (Blaszczynski, Winter i McConaghy, 1986; Carlton i Goldstein, 1987; Lesieur i Rosenthal, 1991; Rugle, 1993; Comings, Rosenthal, Lesieur i Rugle, 1996); problematično kockanje je naučeno ponašanje (McConaghy, Armstrong, Blaszczynski i Allcock, 1983; Anderson i Brown, 1984); problematično kockanje je posljedica iskrivljene/iracionalne kognicije (Sharpe

i Tarrier, 1993; Ladouceur i Walker, 1996). Dakle, postoje brojne teorije o tome zašto neki pojedinci postanu problematični kockari. Različiti autori nude različita objašnjenja i svaka od njih može i ne mora biti točna. Jasno je da je problematično kockanje, i s njime povezani problemi, složen fenomen koji je nedovoljno istražen čime se otvara prostor za različita hipotetska nagađanja. Postavljene hipoteze potiču istraživanja što je u slučaju kockanja poželjno i ispravno kako bismo proširili znanja o samoj pojavi i razvoju učinkovitih reakcija na pojavu.

Rosenthal (1987; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007) je identificirao tri teorijska konstrukta koji su često korišteni za objašnjenje kockarskog ponašanja: a) psihodinamske teorije, b) biološke teorije i c) bihevioralne teorije.

Psihodinamske teorije problematičnog kockanja (Lesieur i Rosenthal, 1991; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007) smještaju problem unutar čovjekove psihe. Problematični kockar koristi kockanje kao instrument olakšanja psihičkih tegoba ili kao način nošenja s problemima. Pojedinci čije je kockanje problematično osjećaju značajnu količinu distresa zbog emocionalnih, financijskih i socijalnih problema koji su povezani sa kockanjem. Za neke pojedince kockanje može biti način izbjegavanja stresa ili način na koji se suočavaju sa stresom (Weinstock i sur., 2008).

Biološke teorije pronalaze uzroke problematičnog kockanja u fizičkim predispozicijama ili stanjima (Blume, 1987; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007). U prilog biološkim teorijama idu i rezultati istraživanja koje su proveli Beaver i sur. (2010) na uzorku od 324 monozigotnih blizanaca i 278 dizigotnih blizanaca istog spola. Uzorak se sastojao od 150 muških monozigotnih blizanaca, 144 muških dizigotnih blizanaca, 174 ženskih monozigotnih blizanaca te 134 ženskih dizigotnih blizanaca. Rezultati ukazuju da je problematično kockanje najvećim dijelom uvjetovano genetskim faktorima (točnije 70%) a manjim dijelom okolinskim i drugim čimbenicima.

Od bihevioralnih teorija posebno se ističu teorija crta ličnosti, teorija socijalnog učenja te kognitivno-bihevioralna teorija. Što se tiče teorije crta ličnosti, Grahm i Lowenfeld (1986; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007) istraživali su obilježja ličnosti muškaraca uključenih u tretman problema povezanih s kockanjem. Njihovo istraživanje pokazalo je visoke rezultate na skalama psihopatskih obilježja, sociopatskih obilježja te visoki stupanj traženja uzbuđenja. Teorija socijalnog učenja, koju je opisao Bandura (1977, 1986; prema Browne i Brown, 1994) razmatra kockarsko ponašanje kao naučeno ponašanje. Ova teorija ističe kako učenje promatranjem igra važnu ulogu u oblikovanju ponašanja, uključujući i neprihvatljiva ponašanja. Prema teoriji socijalnog učenja ljudi su skloni oponašati ponašanja

osoba koje su im važne, poput roditelja ili prijatelja. Tako djeca mogu učiti kockati gledajući kako njihovi roditelji ili prijatelji kockaju. Međutim, ova teorija podcjenjuje značaj individualne motivacije, percepcije mogućnosti predviđanja ishoda kao i eksternalnih faktora. Kognitivno - bihevioralna teorija izgrađena je na teoriji socijalnog učenja ali uključuje ulogu kognitivnih procesa kod uključivanja u igre na sreću (Ladouceur, Boisvert i Dumont, 1994; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007).

Također, tu je i teorija klasičnog i operantnog uvjetovanja u objašnjenju kockarskog ponašanja (Sharpe i Tarrier, 1994; Dickerson, 1997; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007). Kada osoba jednom doživi uzbuđenje koju nosi pobjeda, ono može postati pozitivan potkrepljivač za daljnje kockanje. Tijekom kockanja, neutralni podražaj povezan s kockanjem (primjerice novac, osjećaj depresivnosti, kockarski prostori) udružuje se s neuvjetovanim podražajem kockanja (primjerice očekivanje nagrade). Ukoliko osoba koja više ne kocka, ponovno susretne neutralni podražaj (primjerice prolazanje pokraj kockarskih objekata) to može izazvati uvjetovanu reakciju kao što je očekivanje nagrade što čini ponovno uključivanje u kockarsku aktivnost vjerojatnim odgovorom (Sharpe, 2002; prema Milton, 2006).

Osim ovih klasičnih teorija kojima se najčešće objašnjava čovjekovo ponašanje javljaju se i alternativne teorije koje uključuju neke drugačije elemente. Teorija promišljenih ponašanja (eng. Theory of Reasoned Action; Ajzen i Fishbein, 1977; prema Thrasher, Andrew i Mahony, 2007) temelji se na tri determinante koje utječu na ljudsko ponašanje: ponašajne namjere, stavovi i subjektivne norme. Prema ovoj teoriji ponašajne namjere su u funkciji dviju osnovnih faktora, osobne i socijalne prirode. Faktor osobne prirode odnosi se na individualnu pozitivnu ili negativnu evaluaciju prema određenom ponašanju te stav osobe prema tome hoće li ju to određeno ponašanje dovesti do određenih ciljeva. Socijalni faktor uključuje vlastitu percepciju osobe o socijalnom pritisku koji je usmjeren na nju da se uključi ili ne uključi u određeno ponašanje.

Jacobsova teorija ovisnosti (1988; prema Delfabbro, Lahn i Grabovsky, 2006) govori o tome kako kockanje pomaže mladim ljudima da se nose s anksioznošću i depresijom koje su uzrokovane neugodnim životnim iskustvima, ranom traumom ili zlostavljanjem. Na taj način osoba postaje ovisna o kockanju jer ono predstavlja pozitivno potkrepljenje te može služiti za regulaciju raspoloženja. Jacobsova teorija ima sličnosti sa Zuckermanovom teorijom (1979; prema Delfabbro, Lahn i Grabovsky, 2006) koja govori o potrebi preuzimanja rizika s ciljem postizanja optimalne razine uzbuđenja i ugone. Jacobsova i Zuckermanova teorija ističu važnost traženja uzbuđenja i regulacije raspoloženja pri uključivanju u kockarske aktivnosti te

razvoja problematičnog kockanja. Razlika između ove dvije teorije sastoji se u tome što Zuckerman ističe urođene individualne razlike u fiziologiji koje utječu na uključivanje u kockanje, dok Jacobs ističe kako potreba za kockanjem nije urođena nego je reakcija na traumatična iskustva.

Model puteva (eng. Pathway model; Blaszczynski, 2000) sveobuhvatan je i alternativan model koji integrira različite biološke, psihološke i sociološke čimbenike važne za nastanak problematičnog kockanja, te tako pokušava prevladati nedostatke prethodno opisanih, segmentalnih teorija. Model identificira tri glavne grupe problematičnih kockara, a to su: (1) bihevioralno uvjetovani, (2) emocionalno ranjivi i (3) antisocijalni impulzivni problematični kockar. Sva tri tipa imaju neke zajedničke elemente, kao što su ekološki faktori, kognitivni procesi te nepredvidive situacije, koji mogu djelovati kao pojačivači. Međutim, predisponirajući emocionalni stres i afektivne smetnje za drugu grupu, te biološki uvjetovana impulzivnost za treću grupu, su dodatni rizični faktori za razvoj problematičnog kockanja. Ekološki faktori uključuju pitanje javne politike koja omogućava veću dostupnost kockarskim objektima. Nepredviđene situacije se očituju u ulozi klasičnog i operativnog uvjetovanja. Pobjeda uzrokuje stanje iznimnog uzbuđenja i zadovoljstva. Takva stanja koja se ponavljaju po nekoliko puta tijekom igranja postaju podražaj koji se povezuje uz kockarske prostore. Svi znakovi koje osoba povezuje s kockanjem izazivaju potrebu za ponovnim kockanjem, što rezultira u uobičajeni uzorak ponašanja (Dickerson, 1979; Sharpe i Tarrier, 1993; prema Blaszczynski, 2000). Kognitivni procesi očituju se u stvaranju kognitivnih shema. Prijašnje i ponavljane pobjede rezultiraju u stvaranju iracionalnog vjerovanja prema kojem kockanje djeluje kao dobar izvor prihoda. Ove kognitivne sheme oblikuju iluzije kontrole, pristrane procjene, pogrešne percepcije, praznovjerno razmišljanje i neispravan način razumijevanja vjerojatnosti (Langer, 1975; Gilovich, 1983; Ladouceur i Walker, 1996; Walker, 1992; Griffiths, 1995; prema Blaszczynski, 2000). Ekološki faktori, kognitivni procesi te nepredviđene situacije su primjenjive za sve skupine kockara. Međutim, emocionalni stres, afektivne smetnje te biološki uvjetovana impulzivnost su čimbenici koji čine razliku između različitih tipova problematičnih kockara. Prvu skupinu kockara karakterizira odsutnost bilo koje premorbidne psihopatologije. Problemi koji se javljaju kod ove skupine problematičnih kockara su manji u odnosu na ostale dvije grupe. Emocionalno ranjivi tip karakterizira prisutnost predispozicije za psihološku ranjivost. Kod njih je kockanje motivirano željom za promjenom afektivnih stanja i/ili ispunjenjem određene psihološke potrebe. Ovu skupinu obilježava povijest problema s kockanjem u obitelji, negativna iskustva u razvoju, neurotična obilježja te nepovoljni životni događaji. Oni iskazuju premorbidnu psihopatologiju, a osobito

je prisutna depresija, anksioznost, nemogućnost suočavanja sa stresom te zlouporaba droga i alkohola. Treći tip problematičnih kockara čija je impulzivnost biološki uvjetovana obilježava prisutnost neuroloških i neurokemijskih disfunkcija (Steel i Blaszczyński, 1996; prema Blaszczyński, 2000) te deficit pažnje (Rugle i Melamed, 1993; prema Blaszczyński, 2000). Ova skupina problematičnih kockara iskazuje široki spektar ponašajnih problema koji su neovisni o kockanju. Ti problemi uključuju zlouporabu alkohola i droga, suicidalno ponašanje, iritabilnost, nisku toleranciju na dosadu, traženje uzbuđenja te kriminalno ponašanje.

Suvremene teorije problematičnog kockanja su integrativne i u obzir uzimaju različite elemente poput osobina ličnosti, naučenog ponašanja, iskustva pobjede, dostupnosti igara na sreću, dizajna igara na sreću, neuroloških disfunkcija i slično. Na taj način suvremene teorije daju sveobuhvatan odgovor na pitanje zašto neke osobe razvijaju probleme koji su povezani s kockanjem dok kod drugih osoba kockanje još uvijek ostaje povremena zabava i razonoda.

5. PREVALENCIJA PROBLEMATIČNOG KOCKANJA MLADIH

Kockanje adolescenata u mnogočemu se razlikuje od kockanja odraslih osoba. Primjerice, manje je vjerojatno da će kockanje adolescenata izazvati značajnu financijsku štetu nego kockanje odraslih, budući da adolescenti najčešće nemaju vlastitu imovinu te nisu u braku. Zbog toga je ponekad problematično kockanje adolescenta teže uočljivo od problematičnog kockanja odraslih. S druge strane, s obzirom na razvojnu dob, veća je vjerojatnost da će adolescent razviti štetne psihosocijalne posljedice vezane uz kockanje. One se razlikuju u odnosu na posljedice kockanja kod odraslih osoba, te je zato važno imati instrumente procjene rizičnosti konstruirane specifično za populaciju mladih, te kockanje odraslih osoba i adolescenata istraživati kao zasebne fenomene.

Svijest o velikoj prisutnosti kockarskih aktivnosti i s njima povezanih problema u općoj populaciji, ali i u populaciji mladih, počela se razvijati unazad dvadeset do trideset godina. Razvoju te svijesti svoj doprinos su dali brojni istraživači i teoretičari. Poticanjem i razvojem istraživanja došlo se do važnih saznanja o prevalenciji kockanja, te prevalenciji i etiologiji rizičnog i problematičnog kockanja. Jacobs (1993; prema Stinchfield i Winters, 1998) je utvrdio da 4-6% mladih ima ozbiljne probleme koji su povezani s kockanjem. Shaffer i Hall (1996; prema Stinchfield i Winters, 1998) daju sličnu procjenu prema kojoj 4,4-7,4% mladih ima ozbiljne kockarske probleme. Za usporedbu, stopa prevalencije

problematičnog kockanja među populacijom odraslih iznosi 1-3% (American Psychiatric Association, 1994; prema Stinchfield i Winters, 1998). Shaffer, Hall i Vander Bilt (1999; prema Stuhldreher, Stuhldreher i Forrest, 2007) su u svome istraživanju prevalencije problematičnog kockanja među studentima u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi utvrdili kako 4,7% studenata zadovoljava kriterije za problematično kockanje, a 9,3% studenata zadovoljava kriterije za rizično kockanje. Prevalencija kockanja studenata bila je veća od prevalencije kockanja odraslih (1,6% problematično kockanje, 3,8% rizično kockanje), ali zato sličnija prevalenciji kockanja adolescenata (3,9% problematično kockanje, 9,5% rizično kockanje). Odjel za istraživanje ovisnosti (eng. Division on Addictions) pri Harvardskom Medicinskom fakultetu proveo je meta - analizu koja je analizirala 35 kanadskih prevalencijskih studija kockanja. Prema rezultatima, u posljednjih 25 godina, prevalencija kockarskih problema među populacijom odraslih bila je niska ali u porastu, dok je kod mladih i osoba koje su smještene u neku od institucija prevalencija bila visoka ali stabilna. Procijenjena prevalencija među populacijom odraslih za problematično i rizično kockanje iznosila je 5,5%, dok je za mlade ta prevalencija iznosila 13,3% (Korn, 2000). Brojne studije navode kako je problematično i rizično kockanje više prisutno među studentskom populacijom u odnosu na opću populaciju (Ladouceur, Dub'e i Bujold 1994; Lesieur i sur., 1991; Moore i Ohtsuka, 1997; Rockey, Beason, Lee, Stewart i Gilbert, 1997; prema Seifried i sur., 2009). Studije također upućuju na to da učestalost kockarskih aktivnosti raste u razdoblju od 14. do 21. godine, a da je razdoblje studiranja povezano sa manjom učestalošću kockarskih aktivnosti (Goudriaan i sur., 2009).

Što se tiče istraživanja o kockanju na području Hrvatske važno je spomenuti istraživanje kockanja adolescenata koje su proveli Dodig i Ricijaš (2011b) na uzorku od 261 učenika oba spola iz tri zagrebačke srednje škole. Raspon dobi ispitanika kreće se od 13 do 19 godina. Rezultati pokazuju kako je 75% sudionika kockalo barem jednom u životu, te je utvrđen udio od 62,9% društvenih, 25,7% rizičnih, te čak 11,4% problematičnih kockara. Drugim riječima, gotovo 12% adolescenata obuhvaćenih istraživanjem ima razvijene probleme vezane uz kockanje, tj. osjeća posljedice kockanja na svoje psihosocijalno, obiteljsko i školsko funkcioniranje. U skupini adolescenata koji imaju razvijene probleme vezane uz kockanje mladići su bili značajno više zastupljeni, u odnosu na djevojke. Prema rezultatima istraživanja vidljivo je kako je kockanje doista prisutno među mladima. S obzirom na uzorak, podaci se ne mogu generalizirati na populaciju mladih u Hrvatskoj, no broj mladih koji su zadovoljili kriterije za rizično ili problematično kockanje u istraživanju je alarmantan i zaista bi trebao utjecati na buđenje svijesti o raširenosti pojave kockanja među mladima kao i

na poduzimanje konkretnih intervencija koje bi utjecale na smanjenje ili prevenciju kockanja kod mladih.

Prema rezultatima navedenih istraživanja uočljivo je kako je prevalencija problematičnog kockanja adolescenata veća od prevalencije kockanja u populaciji odraslih. Tome može pridonijeti i sama priroda adolescentske i mladenačke dobi koju obilježavaju znatiželja, niska tolerancija na dosadu, traženje uzbuđenja, snažan utjecaj vršnjaka te velika izloženost medijima. Zanimljiv je i podatak prema kojem mladi kockaju više od odraslih a manje u odnosu na adolescente. Jedno od mogućih objašnjenja je da su navedena obilježja, poput znatiželje, traženja uzbuđenja, utjecaja vršnjaka te izloženosti medijima, prisutna i u razdoblju adolescencije i u razdoblju mladenaštva, međutim, intenzivnija su u razdoblju adolescencije te imaju snažniji utjecaj na samu osobu. Osim toga, razdoblje mladenaštva često je obilježeno većim stupnjem preuzimanja odgovornosti, poput zaposlenja ili studiranja, što smanjuje količinu slobodnog, neorganiziranog vremena kao i mogućnost sudjelovanja u kockarskim aktivnostima. Upravo je zato važno preventivne aktivnosti usmjeriti upravo na tu populaciju.

Kockanje mladih ima neke svoje specifičnosti u odnosu na kockanje odraslih osoba. Između ostalog, važno je obratiti pozornost na prirodu njihovog kockanja koja uključuje učestalost sudjelovanja u kockarskim aktivnostima kao i najčešće odabirane kockarske igre. LaBrie i sur. (2003) su proveli istraživanje na 10 765 studenata sa 119 sveučilišta u Sjedinjenim Američkim Državama. Prema rezultatima najčešći oblik igara na sreću među studentima su lutrija (45%), kockanje u kasinu (30%), te igranje karata s prijateljima (13%). U odnosu na inozemna istraživanja, domaća istraživanja pružaju malo drugačiju sliku, no treba obratiti pažnju na to da je riječ o ispitanicima različite životne dobi. Na temelju rezultata istraživanja koje su proveli Dodig i Ricijaš (2011a) dobiva se jasna slika o zastupljenosti pojedinih igara na sreću među populacijom zagrebačkih srednjoškolaca (N=261). Na prvome mjestu je sportska kladionica, zatim jednokratne srećke (strugalice i sl.), loto, biljar i/ili fliper za novac, te kartaške igre za novac. Najmanje su zastupljeni internetsko kockanje, klađenje na različite izbore te bingo u kasinu.

S obzirom na rezultate domaćih i inozemnih istraživanja važno je uočiti visoku prisutnost sudjelovanja mladih u igrama lutrije. Jedno od mogućih objašnjenja ovakvih rezultata je da lutrija pruža mogućnost osvajanja velike količine novca na relativno lak način u kojem nisu potrebna posebna znanja niti vještine, kao i njezino često reklamiranje u medijima. Važno je uočiti kako je vjerojatnost osvajanja nagrade putem lutrije izrazito malena, što je, čini se, mladima nebitno ukoliko se radi o velikoj količini novca. Isto tako,

jedno od mogućih objašnjenja je i generalno shvaćanje društva kako je riječ o relativno bezopasnim igrama. Prema rezultatima domaćih istraživanja sudjelovanje u klađenju na sportska događanja također je česta pojava. Taj je podatak zabrinjavajući budući da je klađenje na sportska događanja prema svojim obilježjima rizičnija igra u odnosu na lutriju, te može predstavljati ulaz u problematično kockanje.

6. RIZIČNI ČIMBENICI ZA RAZVOJ PROBLEMATIČNOG KOCKANJA

Problematično kockanje je kompleksni biopsihosocijalni fenomen čija se etiologija još istražuje. Etiologija kockarskog ponašanja, i s njime povezanih problema, uključuje interakciju bioloških i psihosocijalnih čimbenika, odnosno intrapersonalnih i interpersonalnih čimbenika, čimbenika javne politike, ekonomskih čimbenika, čimbenika zajednice, socijalnih normi, zakonske regulative, uključenosti medija u podržavanju pozitivne slike o kockanju te mnogih drugih čimbenika (Messerlian, Derevensky i Gupta, 2005).

Prema istraživanju Pasternaka i suradnika (1999; prema Koić i sur., 2009) problematično kockanje tipično počinje u ranoj adolescenciji kod muškaraca, a kod žena u kasnijoj životnoj dobi. Populacija adolescenata je u posebnom riziku zbog same prirode razvoja i odrastanja, praćene znatiželjom i otkrivanjem granica. Prosječna dob za početak kockarskih aktivnosti je 11-13 godina. Rana kockarska iskustva kod djece javljaju se pod utjecajem seta okolnosti gdje su mogućnosti za ulaganje manjih količina novca lako dostupne, gdje je socijalna klima obiteljskog okruženja i lokalne zajednice takva da prihvaća rane kockarske aktivnosti. Ona djeca koja ranije počinju s uključivanjem u kockarske aktivnosti u većem su riziku za razvoj ozbiljnih problema povezanih s kockanjem (Jacobs, 2004; prema Selekman, 2008). Ovaj podatak govori o potrebi uvođenja preventivnih programa u škole kako bi se pojava mogla prevenirati ili smanjiti. Kao i kod odraslih, problematično kockanje kod mladih ima negativan utjecaj na sve aspekte života, učenje i školski uspjeh, mentalno i fizičko zdravlje.

Delfabbro, Lahn i Grabovsky (2006) su u svome istraživanju ispitivali povezanost između problematičnog kockanja i psihosocijalne prilagođenosti među adolescentima u Australiji. Uzorak su činili 926 adolescenata oba spola. Prosječna dob sudionika istraživanja iznosila je 14,46 godina. Prema rezultatima, adolescenti koji su bili klasificirani kao problematični kockari imali su niže rezultate na skalama psihosocijalnih sposobnosti.

Pokazalo se kako su adolescenti koji su identificirani kao problematični kockari bili više depresivni i povučeni te su imali slabije vještine suočavanja s problemima. Moguće objašnjenje je da uključivanje u kockarske aktivnosti predstavlja sredstvo emocionalnog suočavanja s vlastitim poteškoćama i negativnim stanjima kao i bijeg od problema. Adolescenti problematični kockari pokazuju značajno slabija raspoloženja, slabije generalno zdravlje, imaju niže samopoštovanje, osjećaju se više izoliranima od društva te osjećaju kako nemaju dovoljno materijalnih sredstava kako bi zadovoljili svoje potrebe. Pokazalo se kako je izoliranost od društva najsnažniji prediktor problematičnog kockanja, pokraj negativnih raspoloženja i niskog samopoštovanja. Ovime se došlo do važnih nalaza prema kojima traženje uzbuđenja i regulacija raspoloženja imaju važnu ulogu pri uključivanju u kockarske aktivnosti i razvoju problematičnog kockanja.

Griffiths i Wood (2000, prema Jackson i sur., 2008) identificirali su rizične faktore za razvoj problematičnog kockanja od kojih izdvajaju muški spol, početak kockanja u ranoj životnoj dobi, prisutnost depresije prije upuštanja u kockanje, slab akademski uspjeh, uključenost u druga ovisnička ponašanja (pušenje, konzumiranje alkoholnih pića, zlouporaba droga), pripadanje nižoj socijalnoj klasi, povijest delinkventnog ponašanja te izostajanje iz škole. Brojni autori (Derevensky, Gupta i Della Cioppa, 1996; Winters, Stinchfield i Fulkerson, 1993; prema Stinchfield i Winters, 1998) najčešće navode rani početak uključivanja u kockanje, biološka, psihološka, obiteljska i školska obilježja, te obilježja zajednice kao rizične čimbenike za razvoj problematičnog kockanja. Kao česti rizični čimbenici još se navode i nisko samopouzdanje, depresija, fizičko ili seksualno zlostavljanje, slabo akademsko postignuće, delinkventno ponašanje i drugo.

Određeni rizični čimbenici različito utječu na različite dobne skupine kao i na spolne razlike uključenosti u kockarske aktivnosti. Studije o kockanju upućuju na to da muški spol, u razdoblju adolescencije i mladenaštva, kocka više u odnosu na ženski spol. Često se različitosti u prevalenciji kockanja s obzirom na spol objašnjavaju značajnim strukturalnim i funkcionalnim razlikama mozga između ženskog i muškog spola, socijalno definiranim rodnim ulogama i očekivanjima s obzirom na spol. Postoje znanstveni dokazi koji ukazuju na to da genetski faktori različito utječu na muški i ženski spol. Napomenimo kako je problematično kockanje klasificirano kao poremećaj kontrole impulsa prema DSM-IV. Postoje jasni dokazi koji upućuju na to da kod muškog spola češće bivaju dijagnosticirani problemi kontrole impulsa, uključujući i hiperaktivni poremećaj te poremećaj pažnje. Isto tako, studije su utvrdile da postoje značajne strukturalne i funkcionalne razlike mozga između ženskog i muškog spola, pogotovo u područjima koja utječu na kontrolu impulsa, kao i

postojanje razlika u dopaminergičnim i serotoninergičnim sustavima (Meyer-Lindenberg i sur., 2006; prema Beaver i sur., 2010). Stuhldreher, Stuhldreher i Forrest (2007) su proveli istraživanje u kojem je sudjelovalo 1 079 studenata oba spola. Rezultati istraživanja upućuju na to da muški spol kocka više te navode više problema povezanih s kockanjem u odnosu na ženski spol.

Iz navedenog je jasno da postoje mnogobrojni rizični čimbenici za razvoj problematičnog kockanja. U nastavku rada će biti detaljnije opisani rizični čimbenici poput motivacije, kognitivnih distorzija, delinkventnog ponašanja te kockanja roditelja i prijatelja budući da su specifični ciljevi ovoga rada istražiti postoje li razlike u motivaciji za kockanjem, kognitivnim distorzijama, rizičnom/delinkventnom ponašanju te kockanju prijatelja i članova obitelji s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja.

6.1. MOTIVACIJA

Mnogi istraživači pokušavaju odgovoriti na pitanje zašto neke osobe razviju probleme vezane uz kockanje dok kod drugih ono i dalje ostaje samo razonoda. Važnu ulogu u tome svakako ima i sama motivacija za kockanjem. Primjerice, Model motivacije kockanja kojeg predlažu Lee i sur. (2007; prema Dodig i Ricijaš, 2011a) govori o pet glavnih skupina motiva za kockanjem: (1) socijalizacija, (2) zabava, (3) izbjegavanje, (4) uzbuđenje te (5) financijska motivacija. Iako je jedan od motiva zabava, kroz kockanje osoba zadovoljava različite psihološke potrebe te prekomjerno kockanje može dovesti do mnogih štetnih posljedica i narušiti psihosocijalno funkcioniranje pojedinca. U tom slučaju govorimo o problematičnom kockanju.

Iako nedostaje istraživanja o kockanju na području Republike Hrvatske, rijetki primjeri omogućuju nam bliže razumijevanje motivacije mladih za kockanjem. Koić i Medved (2009) su proveli istraživanje na uzorku od ukupno 213 učenika završnih razreda srednjih škola u Virovitici, od čega 124 muškog spola i 89 ženskog spola. Prema odgovorima na pitanja: "Misliš li da je igranje igara na sreću dobar način zabave? Zarade? Rješavanja novčanih problema?", vidljivo je kako su mladi podijeljeni u mišljenju o tome kako je kockanje dobar način zabave. Naime, to misli 15,5% srednjoškolki i 28,2% srednjoškolaca, tj. ukupno 43,7% ispitanika. Međutim, puno ih manje misli da je to dobar način zarade, odnosno 8,9% srednjoškolki i 18,7% srednjoškolaca. Prema podacima istraživanja možemo

pretpostaviti kako je zabava snažan motiv za uključivanje u kockarske aktivnosti što se tiče srednjoškolaca, i to u većoj mjeri za muški spol.

U razumijevanju motivacije studentske populacije za uključivanje u kockanje mogu nam pomoći rezultati inozemnih istraživanja. Burger, Dahlgren i MacDonald (2006) su proveli istraživanje u kojem je sudjelovalo 152 studenta pri sveučilištu Midwestern, od čega 76 muškog spola i 76 ženskog spola. Sudionici su ispunjavali skalu koja mjeri koliko je njihova motivacija za kockanjem intrinzična ili ekstrinzična (eng. Gambling Motivation Scale) te skalu koja mjeri razinu njihove kompetitivnosti (eng. Hypercompetitiveness Attitude Scale). Rezultati su pokazali da sudionici imaju više rezultate u području intrinzične motivacije u odnosu na sudionice istraživanja. Sudionici i sudionice istraživanja sa višim rezultatima u području kompetitivnosti imali su višu intrinzičnu i višu ekstrinzičnu motivaciju za kockanjem. Prema istraživanju provedenom na studentima oba spola, Adebayo (1998; prema Burger, Dahlgren i MacDonald, 2006) ističe kako studenti preferiraju kockarske igre koje uključuju određena znanja ili vještine (sportsko klađenje, utrke konja), dok studentice preferiraju pasivnije igre na sreću (bingo, lutrija). Također, muškarci su kompetitivniji od žena te su intrinzično motivirani da izraze svoju superiornost nad drugima. Neke studije koje se bave istraživanjem razlika u motivaciji za kockanjem s obzirom na spol nailaze na podatke da su muškarci više motivirani postizanjem određenih ciljeva ili dobitaka kockanjem dok su žene više motivirane opuštanjem i ublažavanjem napetosti kroz kockanje (Delfabbro, 2000; Grant i Kim, 2002; Nower i Washington, 2001; prema Burger, Dahlgren i MacDonald, 2006). Postavlja se pitanje je li snažniji rizični čimbenik za razvoj problematičnog kockanja intrinzična ili ekstrinzična motivacija. Odgovor na to pitanje nude Chantal i Valleran (1995; prema Burger, Dahlgren i MacDonald, 2006) prema kojima je vjerojatnije da će osobe koje kockaju u najvećoj mjeri zbog zabave i uzbuđenja, što odgovara intrinzičnoj motivaciji, kockati više nego one osobe koje kockaju isključivo zbog financijskog dobitka, što odgovara ekstrinzičnoj motivaciji.

Razumijevanje motivacije za uključivanje u kockarske aktivnosti važno je za razumijevanje etiologije problematičnog kockanja, ali i za planiranje preventivnih i tretmanskih intervencija. U tu svrhu potrebno razmatrati rezultate inozemnih istraživanja koja ispituju motivaciju za kockanjem, ali i poticati istraživanja unutar granica Republike Hrvatske.

6.2. KOGNITIVNE DISTORZIJE

Postoje tri vrste kognitivnih distorzija koje su identificirane kod osoba uključenih u kockarske aktivnosti. Prvo, kockari su skloni iluziji kontrole, odnosno vjerovanju da oni sami mogu utjecati na željene ishode kockanja (primjerice „*odabrao sam pravi automat*“). Drugo, kockari procjenjuju ishode kockanja na pristran način pripisujuću dobitke svojim vlastitim sposobnostima, a gubitke lošoj sreći. Treće, kockari pogrešno razumiju prirodu slučajnosti vjerujući da su objektivno nezavisni događaji međusobno povezani (Milton, 2006).

Osobe koje zadovoljavaju kriterije za problematično kockanje mogu imati poteškoće u razumijevanju funkcioniranja igara na sreću i prirode vjerojatnosti. Denes-Raj i Epstein (1994; prema Amsel i sur., 2009) su na temelju svoga istraživanja istaknuli da oni koji češće sudjeluju u igrama na sreću i čije kockanje možemo smatrati problematičnim radije odabiru igre sa višom apsolutnom frekvencijom mogućeg dobitka ali manjom vjerojatnošću pobjede (primjerice radije odabiru igre s omjerom pobjede 9:100, 8:100 nego 1:10). Wood i Griffiths (1998; prema Jackson i sur., 2008) su u svome istraživanju utvrdili kako 72% adolescenata smatra kako je upuštanje u kockanje bila loša ideja. Međutim njih 76% smatra kako je igranje lutrije dobra ideja, a njih 57% kako su strugalice dobra ideja. Autori objašnjavaju ovakav rezultat uvjerenjem adolescenata da bi kroz lutriju ili strugalice mogli osvojiti veliku količinu novca, pri čemu vjerojatnost dobitka nije bila važna. Tome uvjerenju može pridonijeti i generalna percepcija da je riječ o relativno bezopasnim igrama. Važan je i podatak prema kojem se kognicija o kockanju razlikuje s obzirom na spol. Dječaci su manje skloni vjerovati u to da kockanje može voditi u ovisnost, neplanirano prekomjerno trošenje novaca ili dugove, u odnosu na djevojčice (MORI Social Research Institute, 2006; prema Jackson i sur., 2008). Zbog kognitivnih distorzija pojedinac sebi i drugima objašnjava i opravdava svoje problematično kockanje. Pojedinac svoje kockanje ne vidi kao problem već kao rješenje problema, ne uviđajući mnogobrojne psihosocijalne i finacijske probleme koji su posljedica njegovog kockanja. Prepoznavanje i razumijevanje kognitivnih distorzija je važno za razumijevanje etiologije problematičnog kockanja ali i kreiranje tretmana koji često uključuje kognitivno-bihevioralnu terapiju tj. konkretan rad na kognitivnim distorzijama.

6.3. RIZIČNO I DELINKVENTNO PONAŠANJE

Brojne deskriptivne studije kockanja adolescenata potvrđuju snažnu korelaciju između kockanja, konzumiranja alkohola i droga, te delinkvencije (Lesieur i sur., 1991; Proimos i sur., 1998; Vitaro, Ladouceur i Bujold, 1996; Volberg, 1998; Wallisch, 1993, prema Barnes i sur. 1999; prema Dodig i Ricijaš, 2011b). Engwall, Hunter i Steinberg (2004) su proveli istraživanje u kojem je sudjelovalo 1 350 studenata sa 4 kampusa u Connecticut State University. Prema rezultatima 18% sudionika i 4% sudionica izvještava da je njihova uključenost u kockarske aktivnosti bila praćena sa najmanje tri negativne životne posljedice (primjerice osjećaj krivnje, kockanje više od planiranog). Studenti koji su bili identificirani kao problematični kockari više su konzumirali alkoholna pića, te su bili uživatelji duhana i marihuane, u odnosu na studente koji nisu bili identificirani kao problematični kockari. Goudriaan i sur. (2009) proveli su longitudinalno istraživanje u trajanju od 2002. do 2006. godine na uzorku od 3 720 studenata javnog sveučilišta Missouri-Columbia i to 46% sudionika i 54% sudionica. Tijekom četiri godine ukupni uzorak ispitanika se osipao te je u zadnjoj vremenskoj točki mjerenja sudjelovalo 2 250 studenata oba spola. Rezultati pokazuju kako su sudjelovanje u kartaškim igrama, igrama u kasinu te sudjelovanje u više različitih kockarskih aktivnosti povezani sa višim rezultatima na skalama uporabe alkohola i droga, traženja uzbuđenja, te identificiranja vlastitih problema povezanih s kockanjem. Što se tiče spola, istraživanje je pokazalo da je povećanje učestalosti kockarskih aktivnosti kod ženskog spola manje nego kod muškog spola. Isto tako, povezanost između sudjelovanja u kockarskim aktivnostima i upotrebe alkohola je veća kod muških sudionika nego kod ženskih. Shaffer, Hall i Vander Bilt (1999; prema Weinstock i sur., 2008) su u svome istraživanju utvrdili kako studenti koji su zadovoljili kriterije za problematično kockanje imaju slabije akademsko postignuće te se u većoj mjeri upuštaju u druga rizična ponašanja kao što su konzumiranje alkohola, droga i cigareta te upuštanje u nezaštićene seksualne odnose. U izvješćima za Journal of American College Health, Wechsler i sur. (1993, 1997, 1999, 2001; prema LaBrie i sur., 2003) su istaknuli nalaze prema kojima 44% studenata sudjeluje u *binge* pijenju (najrizičniji oblik konzumiranja alkohola koji podrazumijeva ispijanje 5 i više pića za redom u jednoj prilici). Prejedanje, zlouporaba alkohola i droga te rizično seksualno ponašanje također su bili povezani sa kockanjem i problemima nastalim upuštanjem u kockarske aktivnosti. Hardoon i sur. (2004; prema Jackson i sur., 2008) su u svome istraživanju u kojem su sudjelovali adolescenti utvrdili da 55,8% problematičnih kockara adolescenata te 31,2% rizičnih kockara adolescenata zadovoljavaju kliničke kriterije za

ponašajne probleme koji uključuju sklonost kršenju pravila, sukobljavanje s autoritetima, sudjelovanje u antisocijalnim aktivnostima te iskazivanje drugih opozicijskih ponašanja.

Lesieur i sur. (1991; prema Barnes i sur., 1999; prema Dodig i Ricijaš, 2011b) ističu kako nije sasvim jasno manifestiraju li se takva ponašanja nekim posebnim redoslijedom, koegzistiraju li u isto vrijeme ili su, pak, međusobno kauzalno povezana. Jessor (1977; prema Welte i sur., 2009; prema Dodig i Ricijaš, 2011b) taj fenomen naziva „sindrom problematičnog ponašanja“, dok ga neki drugi autori (Gottfredson i Hirschi, 1990; Zhang, Welte i Wiecezorek, 2002; prema Welte, Barnes i Hoffman, 2004; prema Dodig i Ricijaš, 2011b) nazivaju „generalni koncept devijantnosti“ (eng. general deviance concept) smatrajući da takva ponašanja imaju slične prediktore, te ih u preventivnom i tretmanskome smislu treba gledati kao cjelinu. Problematično kockanje često se javlja kao dio određenog ponašanja koje uključuje preuzimanje rizika, što upućuje na pretpostavku da su specifični aspekti ličnosti povezani s takvim ponašanjima. Prvenstveno se tu misli na traženje uzbuđenja, impulzivnost i nisku samokontrolu. Autori Gottfredson i Hirschi (1990; prema Dodig i Ricijaš, 2011b) smatraju da su sva devijantna ponašanja rezultat istog latentnog obilježja ličnosti i to upravo niske samokontrole.

Složila bih se kako uključivanje u jedno rizično ponašanje može voditi uključivanju u druga rizična ponašanja. Stoga smatram kako mladenačko uključivanje u različita rizična ponašanja, kroz testiranje granica, nije bezazleno. Razdoblje adolescencije i mladenštva složeno je razdoblje koje predstavlja obilje rizika za zdrav razvoj osobe. Svakako treba biti na oprezu, prateći razvoj pojave rizičnih ponašanja među populacijom mladih kako bi se moglo djelovati na pravovremen i pravilan način.

6.4. KOCKANJE OBITELJI I PRIJATELJA

Prema teoriji socijalnog učenja osoba može učiti određeno ponašanje promatranjem ponašanja osoba iz svoga okruženja, prvenstveno svojih roditelja i prijatelja te osoba koje su joj iznimno važne. Abbot i sur. (1995; prema Darbyshire, Oster i Carrig, 2001) ustanovili su da će dijete problematičnog kockara imati četiri puta veću vjerojatnost uključivanja u kockarske aktivnosti u odnosu na svoje vršnjake. Browne i Brown (1994) su u svome istraživanju na uzorku od 288 američkih studenata utvrdili da se studenti, čiji roditelji i prijatelji kockaju, češće uključuju u kockarske aktivnosti u odnosu na one studente čiji

roditelji ili prijatelji ne kockaju. Druženje s prijateljima koji češće kockaju ima veći utjecaj na uključivanje u kockarske aktivnosti kod muškog spola nego kod ženskog spola.

Osim utjecaja kockanja roditelja na povećanje vjerojatnosti uključivanja u kockarske aktivnosti djeteta, kockanje roditelja može imati brojne štetne posljedice po obiteljske odnose, obiteljsku komunikaciju te osobito odnos roditelj - dijete. Hogan (1997; prema Darbyshire, Oster i Carrig, 2001) ističe poteškoće na koje nailaze djeca čiji su roditelji problematični kockari. U prvom redu ističe nekonzistentno roditeljstvo, poteškoće u akademskom napretku, nedostatak roditeljskog interesa ili uključenosti, emocionalnu nedostupnost roditelja, obiteljske sukobe i svađe, poteškoće u sklapanju prijateljskih veza sa vršnjacima, iritabilnost roditelja i slično. Cijena koju plaćaju obitelji kockara je velika a uključuje narušene obiteljske odnose, nasilje i zlostavljanje, financijski pritisak, rastave, smetnje normalnog rasta i razvoja djece (Korn, 2000). Jasno je da problematično kockanje ne utječe samo na samog kockara nego značajno utječe i na druge osobe u njegovoj blizini, na njegovu obitelj i prijatelje, a ujedno je i snažan rizični čimbenik za mnoga rizična ponašanja pa tako i kockanje djeteta. Zabrinjavajuća je pojava u društvu gdje se kockanje prihvaća kao zabavna obiteljska aktivnost i prihvatljiv način provođenja slobodnog vremena roditelja i njihovog djeteta. Na taj način obitelj i društvena zajednica šalju poruku djeci da je kockanje pozitivno ponašanje, ne shvaćajući kakve razorne posljedice time mogu prouzročiti u kasnijem životu djeteta.

7. CILJEVI, PROBLEMI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

7.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Temeljni cilj rada je utvrditi razlike u nekim individualnim i okolinskim obilježjima studenata u Zagrebu s obzirom na njihovu razinu rizičnosti kockanja, odnosno ozbiljnosti psihosocijalnih posljedica vezanih uz kockanje.

Specifični ciljevi su istražiti postoje li razlike u motivaciji za kockanjem, kognitivnim distorzijama, rizičnom/delinkventnom ponašanju te kockanju prijatelja i članova obitelji s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja.

7.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

1. Utvrditi koje kockarske aktivnosti prevladavaju kod zagrebačkih studenata.
2. Utvrditi razinu ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja zagrebačkih studenata
3. Utvrditi razlikuju li se studenti u motivaciji za kockanjem, kognitivnim distrozijama, te rizičnom i delinkventnom ponašanju s obzirom na razinu ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja.
4. Utvrditi razlikuju li se aktivnosti kockanja članova obitelji i prijatelja studenata s obzirom na razinu ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja.

7.3. HIPOTEZE

H1: Studenti najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na sreću i automat klubovima, dok su ostale aktivnosti manje zastupljene.

H2: Postoje razlike u motivaciji za kockanjem s obzirom na rizičnost kockanja na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja imaju izraženiju motivaciju u odnosu na one studente koji imaju manje štetnih psihosocijalnih posljedica povezanih s kockanjem.

H3: Postoje razlike u kognitivnim distorzijama s obzirom na rizičnost kockanja na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja pokazuju više kognitivnih distorzija u odnosu na one studente koji iskazuju manje štetnih psihosocijalnih posljedica povezanih s kockanjem.

H4: Postoje razlike u uključivanju u rizična i delinkventna ponašanja s obzirom na rizičnost kockanja na način da se studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja uključuju u više rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na studente s manje štetnih psihosocijalnih posljedica povezanih s kockanjem.

H5: Postoje razlike u aktivnostima kockanja članova obitelji i prijatelja na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja u većoj mjeri imaju članove obitelji i prijatelje koji također kockaju.

8. METODOLOGIJA

8.1. UZORAK ISPITANIKA

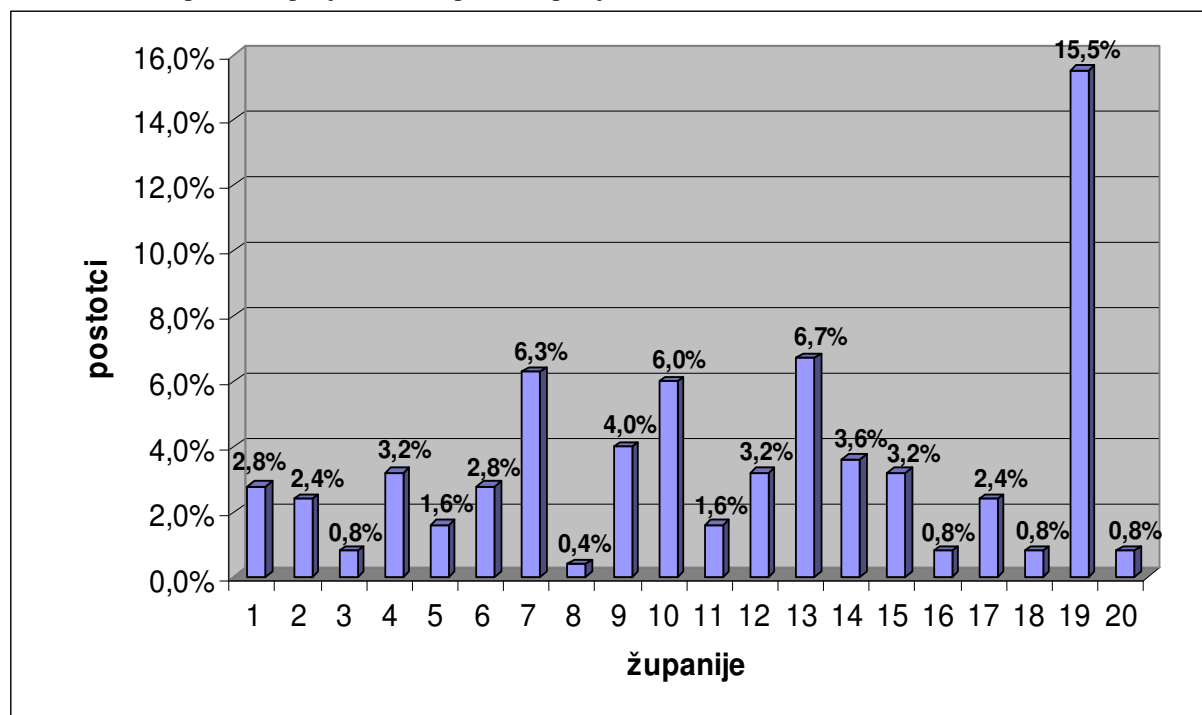
Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 254 studenta Sveučilišta u Zagrebu od čega 107 sudionica i 147 sudionika. U istraživanje su bili uključeni studenti i studentice sa pet fakulteta: Kineziološki fakultet (54 sudionika, od čega 53 muškog spola i 1 ženskog spola), Hrvatski studiji (59 sudionika, od čega 38 ženskog spola i 21 muškog spola), Veterinarski fakultet (66 sudionika, od čega 41 ženskog spola i 25 muškog spola), Rudarsko-geološko-naftni fakultet (23 sudionika, od čega 10 ženskog spola i 13 muškog spola) te Fakultet elektrotehnike i računarstva (52 sudionika, od čega 17 ženskog spola i 35 muškog spola). Raspon dobi kreće se od 19 do 27 godina, a prosječna dob sudionika je 21,42 godina ($SD_{dob}=1,37$). U ukupnom uzorku najzastupljeniji su studenti i studentice sa Veterinarskog fakulteta (26%), a najmanje studenti i studentice sa Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta (9,1%). U ukupnom uzorku najviše su zastupljeni studenti i studentice treće godine studija (61%), a najmanje studenti i studentice prve godine studija (8,3%). S obzirom na ukupni uzorak najčešća ocjena tijekom studiranja je vrlo dobar (46,1%) a najrjeđa dovoljan (3,9%). Prosječna ocjena ukupnog uzorka je 3,74 ($SD=0,77$).

Tablica 1. Opis uzorka prema osnovnim obilježjima

SPOL	Ž=107 (42,1%)			M=147 (57,9%)	
FAKULTET	Kineziološki fakultet N=54 (21,3%)	Hrvatski studiji N=59 (23,2%)	Veterinarski fakultet N=66 (26%)	Rudarsko- geološko-naftni fakultet N=23 (9,1%)	Fakultet elektrotehnike i računarstva N=52 (20,5%)
GODINA STUDIJA	1. godina N=21 (8,3%)	2. godina N=54 (21,3%)	3. godina N=155 (61%)	4. godina N=24 (9,4%)	
PROSJEČNA OCJENA	2 (dovoljan) N=10 (3,9%)	3 (dobar) N=86 (33,9%)	4 (vrlo dobar) N=117 (46,1%)	5 (izvrstan) N=41 (16,1%)	

Od ukupnog uzorka, 30% sudionika studira u mjestu prebivališta, odnosno prebivalište im je prijavljeno u Gradu Zagrebu (Slika 1). Njih 70% ne studira u mjestu prebivališta, odnosno prebivalište im je prijavljeno izvan Grada Zagreba, od čega 1,2% živi izvan granica Republike Hrvatske. Od ukupnog uzorka studenata kojima je prebivalište prijavljeno u Republici Hrvatskoj najviše studenata ima prijavljeno prebivalište u Zagrebačkoj županiji (15,5%) a najmanje u Ličko-senjskoj županiji (0,4%). Troje sudionika istraživanja (1,2%) od ukupnog uzorka ima prijavljeno prebivalište izvan granica Republike Hrvatske, a studiraju na Sveučilištu u Zagrebu.

Slika 1. Grafički prikaz raspodjele uzorka prema županijama

1. Bjelovarsko-bilogorska županija	11. Požeško-slavonska županija
2. Brodsko-posavska županija	12. Primorsko-goranska županija
3. Dubrovačko-neretvanska županija	13. Sisačko-moslavačka županija
4. Istarska županija	14. Splitsko-dalmatinska županija
5. Karlovačka županija	15. Varaždinska županija
6. Koprivničko-križevačka županija	16. Virovitičko-podravska županija
7. Krapinsko-zagorska županija	17. Vukovarsko-srijemska županija
8. Ličko-senjska županija	18. Zadarska županija
9. Međimurska županija	19. Zagrebačka županija i
10. Osječko-baranjska županija	Grad Zagreb
	20. Šibensko-kninska županija

Najveći broj sudionika u mjestu prebivališta živi s oba roditelja (79,5%). S jednim roditeljem živi njih 13,1%, s nekom drugom osobom izvan obitelji živi njih 3,9%, a najmanji broj sudionika živi s nekim drugim članom obitelji (2,4%). Što se tiče stambenog statusa u mjestu prebivališta, najveći broj sudionika u živi u stanu (49,8%), zatim u obiteljskoj kući (26,9%), studentskom domu (19%), nekom drugom smještajnom objektu (3,6%), te učeničkom domu (0,8%). Što se tiče statusa u partnerskom odnosu njih 54,3% nije u vezi dok ih je 44,9% u vezi. Što se tiče radnog statusa sudionika najveći broj njih je nezaposleno (56,9%). Određeni broj sudionika povremeno radi preko Studentskog centra (30,8%). Neki povremeno rade na crno (6,7%) ili volontiraju (4%). Očekivano, najmanji broj sudionika je zaposlen (1,6%).

S obzirom na stupanj obrazovanja roditelja sudionika istraživanja najveći broj majki (Tablica 2) ima završenu srednju školu (44,5%), a najmanji broj završen magisterij ili doktorat (5,5%). Najveći broj majki sudionika je zaposleno (79,5%), a najmanji broj je umirovljeno (3,6%).

Tablica 2. Deskriptivni prikaz stupnja obrazovanja i zaposlenosti roditelja sudionika istraživanja - majka

STUPANJ OBRAZOVANJA	MAJKA				
	završena OŠ N=19 (7,5%)	završena SŠ N=113 (44,7%)	završena viša škola N=33 (13%)	Završen fakultet N=74 (29,2%)	završen magisterij ili doktorat N=14 (5,5%)
STUPANJ ZAPOSLENOSTI	zaposlena N=198 (79,5%)		nezaposlena N=42 (16,9%)		umirovljena N=9 (3,6%)

Najveći broj očeva (Tablica 3) ima završenu srednju školu (44,1%), a najmanji broj završenu osnovnu školu (2,4%). Što se tiče radnog statusa roditelja sudionika istraživanja

također nailazimo na sličnosti i razlike između majki i očeva. Najveći broj očeva je zaposleno (76,6%), a najmanji broj je nezaposleno (9,6%).

Tablica 3. Deskriptivni prikaz stupnja obrazovanja i zaposlenosti roditelja sudionika istraživanja - otac

STUPANJ OBRAZOVANJA	OTAC				
	završena OŠ N=6 (2,4%)	završena SŠ N=112 (45,2%)	završena viša škola N=40 (16,1%)	Završen fakultet N=68 (27,4%)	završen magisterij ili doktorat N=22 (8,9%)
STUPANJ ZAPOSLENOSTI	zaposlen N=183 (76,6%)		nezaposlen N=23 (9,6%)		umirovljen N=33 (13,8%)

8.2. INSTRUMENTARIJ

Ovo istraživanje je sastavni dio znanstvenog projekta pod nazivom „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš. U sklopu tog projekta razvijen je upitnik koji je za potrebe ovog diplomskog rada prilagođen populaciji studenata. Kako je temeljni cilj rada utvrditi razlike u nekim individualnim i okolinskim obilježjima zagrebačkih studenata s obzirom na njihovu razinu rizičnosti kockanja, koristili smo sljedeće instrumente kako bismo ostvarili temeljni cilj.

A. Upitnik o osnovnim sociodemografskim obilježjima

Upitnikom o osnovnim sociodemografskim obilježjima prikupili smo podatke kao što su spol, dob, fakultet, godina studija, županija u kojoj je prijavljeno prebivalište, radni status, te stupanj obrazovanja i (ne)zaposlenosti roditelja sudionika.

B. Upitnik kockarskih aktivnosti

Dio upitnika kojim smo ispitivali kockarske aktivnosti zagrebačkih studenata sadrži pitanja o vrstama i učestalosti igranja određenih igara na sreću. Uključeno je 14 različitih igara na sreću. Zadatak sudionika bio je da za svaku igru na sreću označe jesu li je ikada u životu igrali (da/ne), te ukoliko jesu, koliko često to čine (jednom godišnje ili manje od toga, otprilike jednom mjesečno, otprilike jednom tjedno, nekoliko puta tjedno-svakodnevno).

C. Rizičnost kockanja

Za procjenu rizičnosti kockanja adolescenata, koristili smo Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI; Wiebe, Tremblay, Wynne i Stinchfield, 2010). Riječ je o prvom instrumentu konstruiranom ciljano za procjenu rizičnosti kockanja adolescenata. U ovo istraživanje uvršten je dio instrumenta koji sadrži 24 čestice koje se raspoređuju na četiri faktora: psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja, te preokupacija i nedostatak kontrole. Ova četiri faktora daju četiri zasebna rezultata. Peti rezultat odnosi se na ukupnu mjeru rizičnosti. Pomoću tih rezultata dobivamo podatke o rizičnosti kockanja te mjerimo ukupan intenzitet problema u tri kategorije:

1. nepostojanje problema vezanih uz kockanje - zeleno svjetlo,
2. niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje - žuto svjetlo,
3. Visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje - crveno svjetlo.

Na prvih 20 pitanja sudionici su odgovarali na ljestvici od četiri stupnja: 1 - nikada, 2 - ponekad, 3 - većinu vremena, 4 - gotovo uvijek). Primjer čestica je *“Koliko često te kockanje/klađenje činilo frustriranim/im?”* ili *“Koliko često si zbog kockanja/klađenja osjećala/o stres?”*. Na posljednja 4 pitanja sudionici su odgovarali na ljestvici od četiri stupnja: 1 - nikada, 2 - jedan do tri puta, 3 - četiri do šest puta, 4 - sedam ili više puta. Primjer čestica je *“Koliko često si posudila/o novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje/klađenje?”*.

Uz CAGI su za procjenu rizičnosti kockanja studenata korišteni i DSM-IV kriteriji za utvrđivanje patološkog/problematičnog kockanja. Riječ je o kriterijima Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje, četvrto izdanje (DSM-IV; Američka psihijatrijska organizacija) koji podrazumijevaju uporno i ponavljajuće neprikladno ponašanje vezano uz kockanje. Sudionici istraživanja su bili upitani da li im se u posljednjih godinu dana dogodilo nešto od navedenog, na što su oni odgovarali sa da ili ne. Primjer čestica je *„Ulažem napor da kontroliram, smanjim ili prestanem s kockanjem“* ili *„Zbog kockanja sam ugrozila/o ili izgubila/o važnu vezu (osobu), poslovnu ili obrazovnu mogućnost“*.

D. Ček-lista motivacije za kockanje

Ček-lista je konstruirana ciljano za potrebe projekta “Kockanje mladih u Hrvatskoj”, te se temelji na kliničkom iskustvu i skali „Gambling Motivation Scale“ (Chantal, Vallerand, i Vallieres, 1994.). Na pitanja o motivaciji odgovarali su oni sudionici istraživanja koji su se

barem jednom u životu kockali/kladili. Navedeno je deset motiva za kockanje, a sudionici su odgovarali na ljestvici od četiri stupnja: 1 - nikada zbog toga, 2 - ponekad zbog toga, 3 - uglavnom zbog toga, 4 - uvijek zbog toga. Primjer čestica je „*Radi zabave/uzbuđenja*“; „*Kako bih se osjećala/o bolje*“ ili „*Zbog zarade*“.

E. Skala uvjerenja o kockanju

Skala uvjerenja o kockanju konstruirana je specifično za ovo istraživanje a na temelju pregleda literature i postojećih instrumenata: Upitnik uvjerenja o kockanju (Steenbergh i sur., 2002.), Vjerovanja o mogućnosti kontrole nad kockanjem (Moore i Ohtsuka, 1999.), Upitnik uvjerenja vezanih uz kockanje (Raylu i Oei, 2004.), te različiti mitovi o kockanju (internet izvori). U ovom dijelu upitnika svi sudionici su trebali izraziti svoje mišljenje o navedenim tvrdnjama. Navedeno je 18 tvrdnji na koje su sudionici odgovarali na ljestvici od pet stupnjeva: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se ne slažem, niti se slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem. Tvrdnje su se odnosile na iluziju kontrole nad igrama na sreću pri čemu je primjer čestice „*Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre.*“, ili na netočno poimanje vjerojatnosti pri čemu je primjer čestice „*Veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretne brojeve*“.

F. Upitnik rizičnog i delinkventnog ponašanja

U ovom djelu korišten je Upitnik rizičnog i delinkventnog ponašanja (Atlanta, Dahlberg, Toal i Behtens, 2005). Navedeno je 24 tvrdnji na koje su sudionici odgovarali na ljestvici od četiri stupnja ovisno o tome koliko su se puta tijekom svoga života ponašali na određeni način: 0 - nula puta, 1 - jedan do dva puta, 2 - tri do četiri puta, 3 - pet i više puta. Tvrdnje se odnose na vandalizam, krađe, fizičku agresiju, markiranje i probleme u školi, remećenje javnog reda i mira te konzumiranje sredstava ovisnosti. Primjeri čestica su „*Uzela/o nešto iz dućana bez da si platila/o*“; „*Varala/o na testu u školi*“; „*Udarila/o ili gurnula/o jednog od svojih roditelja*“ ili „*Konzumirala/o alkoholna pića*“.

Uz prethodno opisane instrumente, upitnik sadrži nekoliko nezavisnih pitanja koja će nam omogućiti podatke koje smatramo vrlo važnim za objašnjavanje i razumijevanje fenomena kockanja mladih:

- **Pitanja vezana uz kockanje bliskih prijatelja**

- „Sada se prisjeti 4 svoja najbliža prijatelja/prijateljice. Prema tvojim saznanjima, koliko često barem jedan/jedna od njih igra navedene igre na sreću?“, a navedene su sportske kladionice, automat klubovi, rulet u kasinu, te internet kockanje. Ispitanici su odgovarali na ljestvici od četiri stupnja *nikad- rijetko- ponekad- često*).

- **Pitanja vezana uz kockanje članova obitelji**

- „Igraju li članovi tvoje obitelji neke igre na sreću?“ (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u kasinu, internet kockanje, loto, srećke; ispitanici odgovaraju sa „da“ ili „ne“ za majku, oca i brata/sestru).
- Znaju li tvoji roditelji da ponekad kockaš?“ (*da ili ne*)
- Jesi li prije 18. godine života igrala/o neke od navedenih igara na sreću, ako da s koliko godina, te jesi li osvojila/o već tada veći iznos novca na njima?

8.3. NAČIN PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA

U istraživanju je korištena metoda samoiskaza po principu „papir-olovka“.Studenti su bili upoznati s time da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti anonimno i dobrovoljno, te da će podaci dobiveni istraživanjem biti korišteni u svrhu izrađivanja diplomskog rada. Studenti su također bili upoznati sa osnovnim ciljem istraživanja,samostalno su dali usmeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju, te su mogli odustat u bilo kojem trenutku. Istraživanje je provedeno u dogovoru s prodekanima za nastavu te određenim profesorima navedenih fakulteta tijekom travnja i svibnja 2012. godine. Za ispunjavanje anketnog upitnika bilo je predviđeno vrijeme u trajanju od 30 minuta.

8.4. OBRADA REZULTATA

U svrhu ostvarivanja postavljenih ciljeva ovog istraživanja koristile su se sljedeće statističke metode i analize: (1) Metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvencije), (2) Hi-kvadrat test, (3) T-test i (4) Analiza varijance (ANOVA).

9. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

9.1. AKTIVNOSTI KOCKANJA ZAGREBAČKIH STUDENATA

Sudjelovanje studentske populacije u igrama na sreću je relativno neistraženo područje. Istraživanje pojave kockanja među mladima izuzetno je važno radi stjecanja uvida u raširenost i ozbiljnost same pojave. Pomoću tih podataka bilo bi moguće razviti i određene teorijske postavke. Informiranjem o fenomenološkim obilježjima, s teorijskom i istraživačkom podlogom, postali bismo kompetentniji za suočavanje s problemom kockanja među mladima.

U Tablici 4. prikazana su neka fenomenološka obilježja kockanja sudionika istraživanja, točnije učestalost sudjelovanja u pojedinim igrama na sreću. Od svih navedenih igara na sreću među sudionicima istraživanja najzastupljenije su sportske kladionice (48,8%), zatim jednokratne srećke (45,3%) te loto listići (41,7%). Nije zanemariv ni udio igara na automatima (26,4%) te kartanja za novac izvan casina (25,6%). Najmanje su zastupljeni klađenje na različite izbore (1,6%) te bingo u casinu (3,1%). S obzirom na dobivene rezultate možemo potvrditi hipotezu prema kojoj studenti najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na sreću i automat klubovima, dok su ostale aktivnosti manje zastupljene.

Tablica 4. Deskriptivni prikaz apsolutnih i relativnih frekvencija odgovora na pitanje o igranju pojedinih igara na sreću

	NE	DA	Jednom godišnje ili manje	Jednom mjesečno	Jednom tjedno	Nekoliko puta tjedno	Svaki dan
Kartanje za novac (izvan casina)	189 (74,4%)	65 (25,6%)	48 (73,8%)	13 (20%)	3 (4,6%)	1 (1,5%)	-
Sportske kladionice	130 (51,2%)	124 (48,8%)	58 (46,8%)	28 (22,6%)	21 (16,9%)	11 (8,9%)	6 (4,8%)
Loto listići	148 (58,3%)	106 (41,7%)	87 (82,1%)	14 (13,2%)	5 (4,7%)	-	-
TV Bingo	203 (79,9%)	51 (20,1%)	38 (74,5%)	9 (17,6%)	3 (5,9%)	1 (2%)	-
Bingo u casinu	246 (96,9%)	8 (3,1%)	8 (100%)	-	-	-	-
Jednokratne srećke	139 (54,7%)	115 (45,3%)	98 (84,5%)	15 (12,9%)	2 (1,7%)	1 (0,9%)	-
Igre na automatima	187 (73,6%)	67 (26,4%)	46 (70,8%)	16 (24,6%)	2 (3,1%)	1 (1,5%)	-
Elektronski rulet (bez djelitelja žetona)	194 (76,4%)	60 (23,6%)	41 (69,5%)	12 (20,3%)	5 (8,5%)	1 (1,7%)	-
Rulet (s djeliteljem žetona)	244 (96,4%)	9 (3,6%)	7 (87,5%)	1 (12,5%)	-	-	-
Kartaške igre u casinu s djeliteljem	241 (94,9%)	13 (5,1%)	6 (50%)	4 (33,3%)	1 (8,3%)	1 (8,3%)	-
Virtualne utrke konja	222 (87,7%)	31 (12,3%)	21 (70%)	6 (20%)	3 (10%)	-	-
Klađenje na različite izbore	249 (98,4%)	4 (1,6%)	3 (100%)	-	-	-	-
Internet kockanje	229 (90,5%)	24 (9,5%)	5 (21,7%)	8 (34,8%)	7 (30,4%)	2 (8,7%)	1 (4,3%)
Kockanje na internetu bez novčanog uloga	186 (73,2%)	68 (26,8%)	28 (42,4%)	23 (34,8%)	8 (12,1%)	6 (9,1%)	1 (1,5%)

Osim podataka o tome sudjeluju li mladi u pojedinim igrama na sreću važan je i podatak o tome koliko često to čine. U drugom dijelu Tablice 4. prikazano je koliko često sudionici sudjeluju u svakoj od navedenih igara. S obzirom na podatke iz tablice uočavamo kako sudionici najčešće (svakodnevno ili nekoliko puta tjedno) sudjeluju u sljedećim igrama na sreću:

- sportske kladionice - 13,7%
- internet kockanje - 13%
- on-line kockanje na internetu bez novčanog uloga - 10,6%

Uočavamo i visoku učestalost sudjelovanja mladih u igrama na sreću putem interneta. Internet pruža visoku mogućnost sudjelovanja u igrama na sreću sve dok postoji potreban iznos na računu korisnika, što znači da korisnik lako može premašiti količinu novca koju je planirao uložiti u kockanje. Isto tako važan je i podatak o visokoj učestalosti on-line kockanja na internetu bez novčanog uloga. Iako sudjelovanje u takvim aktivnostima nije kockanje u pravom smislu riječi, ono može biti poticaj za sudjelovanje u kockanju za novac. Ovaj podatak zahtjeva veliku pažnju i oprez. Sudjelovanje u on-line kockanju na internetu bez novčanog uloga dopušteno je i osobama koje nisu navršile osamnaest godina života. Sudjelovanje u ovakvim igrama na sreću omogućuje doživljaj uzbuđenja i zadovoljstva koje slijedi nakon pobjede. Također, pobjeđivanjem u ovakvim igrama osoba može steći osjećaj sigurnosti u svoja znanja i vještine, te tako razviti iluziju kontrole nad igrama na sreću, što može biti iznimno opasno prilikom prelaska sa igara bez novčanih uloga na igre sa novčanim ulozima.

9.2. OZBILJNOST PSIHOSOCIJALNIH PROBLEMA VEZANIH UZ KOCKANJE (RIZIČNOST KOCKANJA)

U poglavlju o opisu instrumentarija navedeno je kako je za procjenu ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje korištena dva instrumenta. Prvi je instrument koji sadrži kriterije za patološko kockanje prema Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje (DSM-IV). Sudionici istraživanja su bili upitani da li im se u posljednjih godinu dana dogodilo nešto od navedenog, na što su oni odgovarali sa „da” ili „ne”. Navedeno je deset čestica. Prema navedenom instrumentu, na razini cijelog uzorka, najveći dio sudionika (96,40%) sudjeluje u društvenom kockanju. Društveno kockanje obilježava zadovoljstvo, druženje i zabava. Iako sudionici čije su aktivnosti na razini društvenog kockanja također žele pobijediti, ukoliko izgube ne nastoje vratiti iznos koji su izgubili. Mogu prestati s kockanjem kad žele, a kockanje ima ograničeno trajanje. Određeni dio sudionika (3,20%) zadovoljava DSM-IV kriterije za rizično kockanje. Osobe čije je kockanje rizično svoje kockanje pretvaraju u osnovni izvor zabave. Iako kockaju češće u odnosu na društvene kockare, slijede

plan koji uključuje unaprijed određene moguće gubitke i ne povećavaju količinu uloga. Ipak, veliki dobitak može promijeniti njihov plan u vjerovanje da mogu zaraditi više novca kockanjem što predstavlja rizik da postanu problematični kockari. Zbog toga se ovaj podatak ne smije zanemariti. Manji, ali ne i zanemariv, dio sudionika (0,40%) sudjeluje u problematičnom kockanju. Osobe koje se uključuju u problematično kockanje svojim ponašanjem nanose štetu sebi osobno, svojim obiteljima, poslu i akademskim obvezama. Nastavljaju kockati unatoč brojnim štetnim posljedicama.

Osim Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje, četvrto izdanje, za procjenu ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje korišten je i Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI). Ukupna mjera rizičnosti dobiva se putem devet čestica. Ukupan broj bodova dijeli u tri skupine rizičnosti:

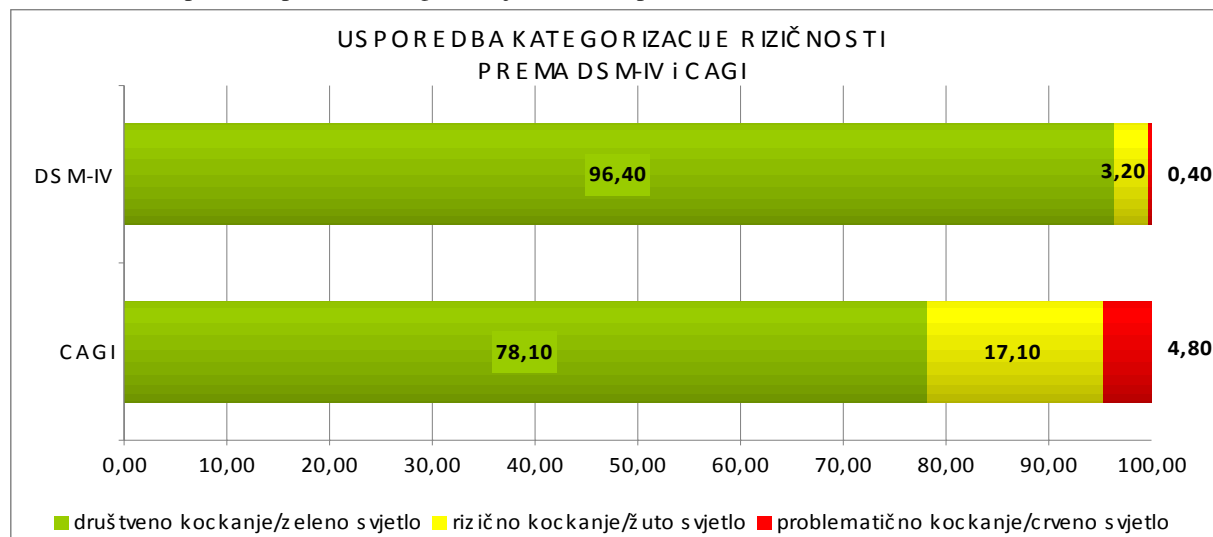
- *zeleno svjetlo* - nepostojanje problema vezanih uz kockanje,
- *žuto svjetlo* - niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje,
- *crveno svjetlo* - visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje.

Prema navedenom instrumentu, na razini cijelog uzorka, 78,10% sudionika ulazi u skupinu koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje, 17,10% sudionika ulazi u skupinu koju obilježava niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, dok 4,80% sudionika ulazi u skupinu koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Prikazani podaci pokazuju visok udio sudionika (21,9%) koji imaju nisku do srednju ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, te visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Taj postotak čini nešto manje od petine uzorka, što je zabrinjavajući podatak.

Važno je uočiti i razliku između procjene ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje prema Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje, četvrto izdanje, te Kanadskom upitniku kockanja adolescenata, što je vidljivo i na Slici 2. Instrumetom koji sadrži DSM-IV kriterije utvrđen je manji postotak sudionika koji su razvili određene probleme vezane uz kockanje. Moguće objašnjenje manjeg udjela problematičnih kockara je u činjenici da je riječ o psihijatrijskim kriterijima za postavljanje dijagnoze patološkog kockanja, te je instrumet prvenstveno namijenjen za odrasle osobe te za klinički uzorak. Također, varijable na instrumentu su dihotomne (da/ne) što smanjuje osjetljivost instrumenta. S druge strane, Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI) namijenjen je mlađoj populaciji, čestice su sadržajno prilagođene razvojnoj dobi sudionika te je osjetljiviji

(sudionici odgovaraju na ljestvici od 4 stupnja). Također, kriteriji za postavljanje dijagnoze patološkog kockanja su izuzetno strogi.

Slika 2. Grafički prikaz usporedbe kategorizacije rizičnosti prema instrumentima DSM-IV i CAGI

No unatoč navedenim razlikama, oba instrumenta ukazuju na postojanje određenih problema vezanih uz kockanje, što treba biti poticaj za širenje svijesti o prisutnosti problema među studentskom populacijom. U istraživanju smo, kao što će biti prikazano u nastavku rada, kao kriterij koristili kategorizaciju rizičnosti dobivenu instrumentom CAGI zbog specifičnosti dobi populacije o kojoj je u ovom radu riječ te veće osjetljivosti instrumenta u odnosu na DSM-IV kriterije.

9.3. MOTIVACIJA ZA KOCKANJEM

Razumijevanje motivacije za kockanjem ima važnu ulogu u pri odgovaranju na pitanje zašto neke osobe razviju probleme vezane uz kockanje dok kod drugih ono i dalje ostaje samo razonoda. Osoba može smatrati da sudjelovanjem u kockarskim aktivnostima može zadovoljavati različite potrebe kao što su zabava, uzbuđenje, socijalizacija, izbjegavanje, dokazivanje, te druge psihološke, socijalne i financijske potrebe.

U instrumentu prilagođenom za potrebe ovog istraživanja ispitivani su različiti razlozi zbog kojih se studenti potencijalno uključuju u igre na sreću. Promotrimo li Tablicu 5. u kojoj su prikazane frekvencije odgovora, uočavamo razlike s obzirom na različitu razinu ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja.

Tablica 5. Deskriptivni prikaz frekvencije odgovora na česticama Ček-liste motivacija za kockanjem

ZELENO SVJETLO	ŽUTO SVJETLO	CRVENO SVJETLO
zabava i uzbuđenje (M=2,51; SD=1,085)	zabava i uzbuđenje (M=3,10; SD=0,882)	zarada (M=3,27; SD=0,647)
zarada (M=2,19; SD=1,163)	zarada (M=2,72; SD=0,972)	zabava i uzbuđenje (M=2,73; SD=0,647)
druženje s prijateljima (M=1,85; SD=1,028)	dosada (M=2,11; SD=1,110)	dosada (M=2,18; SD=0,751)
dosada (M=1,69; SD=0,970)	druženje s prijateljima (M=1,97; SD=1,063)	to me opušta (M=2,09; SD=0,831)
da se oraspoložim (M=1,32; SD=0,708)	da se oraspoložim (M=1,66; SD=0,847)	da budem što bolja/i u kockanju (M=2,09; SD=1,044)
i drugi to rade (M=1,31; SD=0,657)	i drugi to rade (M=1,61; SD=0,823)	da se oraspoložim (M=2,00; SD=0,894)
to me opušta (M=1,24; SD=0,652)	to me opušta (M=1,53; SD=0,687)	da se maknem od kuće (M=1,82; SD=0,874)
da se maknem od kuće (M=1,15; SD=0,515)	da budem što bolja/i u kockanju (M=1,37; SD=0,883)	da se bolje osjećam (M=2,00; SD=0,894)
da se bolje osjećam (M=1,15; SD=0,523)	da se bolje osjećam (M=1,34; SD=0,669)	i drugi to rade (M=1,64; SD=0,505)
da budem što bolja/i u kockanju (M=1,11; SD=0,457)	da se maknem od kuće (M=1,13; SD=0,529)	druženje s prijateljima (M=1,64; SD=0,674)

M - aritmetička sredina (srednja vrijednost rezultata)

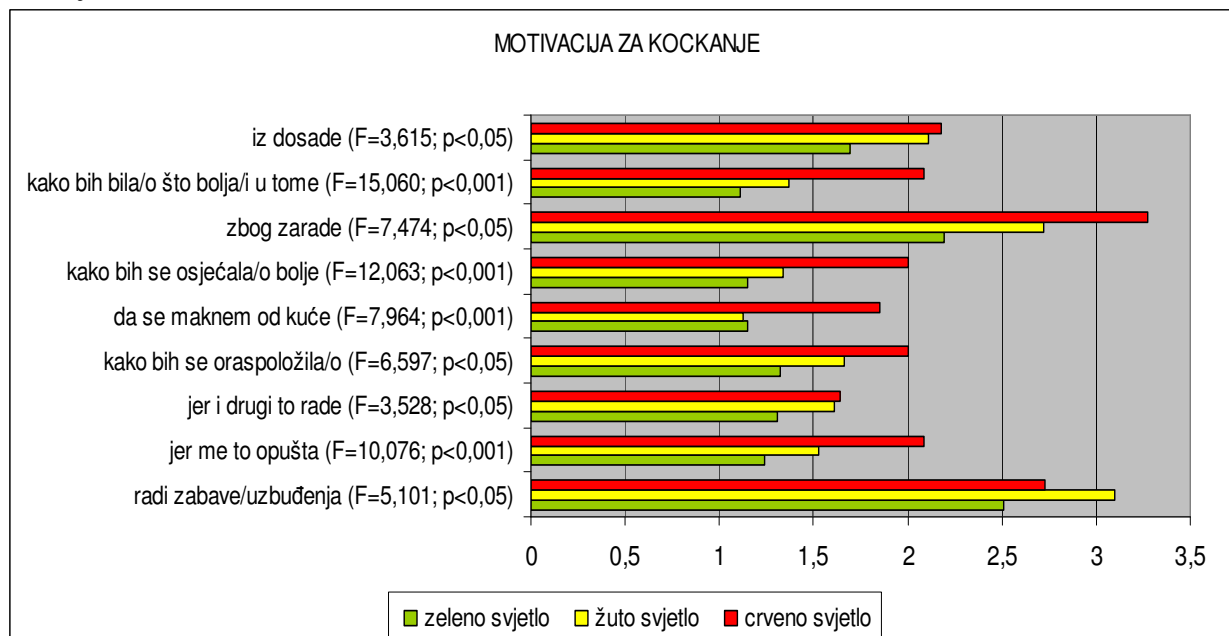
SD - standardna devijacija (prosječno odstupanje od prosjeka)

Vidljivo je kako su zarada, te zabava i uzbuđenje glavni motivi kockanja među svim skupinama sudionika istraživanja. No, zarada je glavni motiv skupine koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, dok su studentima koji nemaju problema vezane uz kockanje ili su razvili nisku do srednju ozbiljnost problema, glavni motivi ipak uzbuđenje i zabava. Također, važno je uočiti razliku u socijalizacijskom motivu između skupina. Druženje s prijateljima predstavlja snažan motiv za kockanjem kod skupine „zelenih“ i „žutih“, dok je kod skupine „crvenih“ taj motiv na zadnjem mjestu. Također, kod skupine koju obilježava crveno svjetlo snažan motiv je da budu što bolji u kockanju, dok je taj motiv manje zastupljen kod druge dvije skupine. Uzmemo li u obzir dosadašnje spoznaje o motivaciji problematičnih kockara, ovi su nam podaci vrlo značajni. Naime, upravo osobe koje imaju razvijene ozbiljne probleme vezane uz kockanje često kockaju same. S druge strane, društvenim je kockarama, druženje s prijateljima jedan od glavnih motiva. Također, vjeruju kako pomoću znanja i vještina mogu utjecati na ishod igre i postati bolji kockari.

Analizom varijance (ANOVA) provjerena je značajnost razlika između ove tri skupine s obzirom na motive za sudjelovanje u kockanju (Slika 3). Utvrđeno je da postoji razlika između skupina u sljedećim razlozima zbog kojih se uključuju u igre na sreću: (1) zarada, (2)

uzbuđenje i zabava, (3) da budem što bolja/i u kockanju, (4) to me opušta, (5) da se oraspoložim, (6) i drugi to rade, (7) da se maknem od kuće, (8) da se bolje osjećam.

Slika 3. Grafički prikaz razlika u motivaciji za kockanjem s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja (ANOVA)

F - Fisherov test

p - razina značajnosti

Budući da je analiza varijance (ANOVA) pokazala statistički značajne rezultate za navedene motive bilo je potrebno načiniti post hoc test pri čemu je cilj bio utvrditi između kojih skupina postoje razlike. Kao što je vidljivo u Tablici 6. vidimo da se u navednim motivima razlikuju sljedeće kategorije sudionika:

- “zabava i uzbuđenje” - zeleno svjetlo i žuto svjetlo;
- “to me opušta” - zeleno svjetlo i crveno svjetlo;
- “da se oraspoložim” - zeleno svjetlo i žuto svjetlo, zeleno svjetlo i crveno svjetlo;
- “da se maknem od kuće” - zeleno svjetlo i crveno svjetlo, žuto svjetlo i crveno svjetlo;
- “da se bolje osjećam” - zeleno svjetlo i crveno svjetlo, žuto svjetlo i crveno svjetlo;
- “zarada” - zeleno svjetlo i žuto svjetlo, zeleno svjetlo i crveno svjetlo;
- “da budem što bolja/i u kockanju” - zeleno svjetlo i crveno svjetlo, žuto svjetlo i crveno svjetlo.

Tablica 6. Post hoc test (Scheffe) - motivacija za kockanje

Zavisna varijabla / Motiv	Kategorizacija rizičnosti (CAGI)	Razlika M
Zabava i uzbuđenje	zeleno svjetlo - žuto svjetlo	-0,589*
To me opušta	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-0,851**
Da se oraspoložim	zeleno svjetlo - žuto svjetlo	-0,338*
	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-0,680*
Da se maknem od kuće	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-0,665*
	žuto svjetlo - crveno svjetlo	-0,687*
Da se bolje osjećam	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-0,853**
	žuto svjetlo - crveno svjetlo	-0,658*
Zarada	zeleno svjetlo - žuto svjetlo	-0,525*
	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-1,079*
Da budem što bolja/i u kockanju	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-0,978**
	žuto svjetlo - crveno svjetlo	-0,722*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$

M - aritmetička sredina

Razlike su kod svih navedenih motiva značajne na način da s porastom rizičnosti, raste i važnost motiva za kockanjem. Zanimljivo ji da su razlike najviše kod motiva “da budem što bolji/a u kockanju”, “da se bolje osjećam” i “to me opušta” što nam još jednom govori u prilogu da je kockanje to rizičnije što mu je funkcija zadovoljavanje nekih psiholoških potreba, te da rizični i problematični kockari vjeruju da njihova znanja i vještine doprinose pozitivnom ishodu kockanja. Ovim je nalazom potvrđena važnost upoznavanja različite motivacije za kockanjem s obzirom da ona ima važan utjecaj i na razvoj štetnih psihosocijalnih posljedica vezanih uz kockanje. Upravo zato bi se u kvalitetne preventivne i tretmanske intervencije, između ostalog, trebalo uključiti i rad na specifičnoj motivaciji.

9.4. KOGNITIVNE DISTORZIJE

Pomoću kognitivnih distorzija pojedinac sebi i drugima objašnjava i opravdava svoje problematično kockanje. Osobe čije kockarske aktivnosti imaju obilježja rizičnog ili problematičnog kockanja sklone su iluziji kontrole, procjenjuju ishode kockanja na pristran način te pogrešno razumiju prirodu slučajnosti.

Kognitivne distorzije istražene ovim istraživanjem sastoje se od dvije dimenzije - iluzije kontrole i praznovjerja. Iluzija kontrole odnosi se na vlastitu percepciju posjedovanja znanja i vještina za mogućnost sudjelovanja u kockarskim aktivnostima, dok se praznovjerje odnosi na netočno poimanje vjerojatnosti. U Tablici 7. prikazane su frekvencije odgovora po

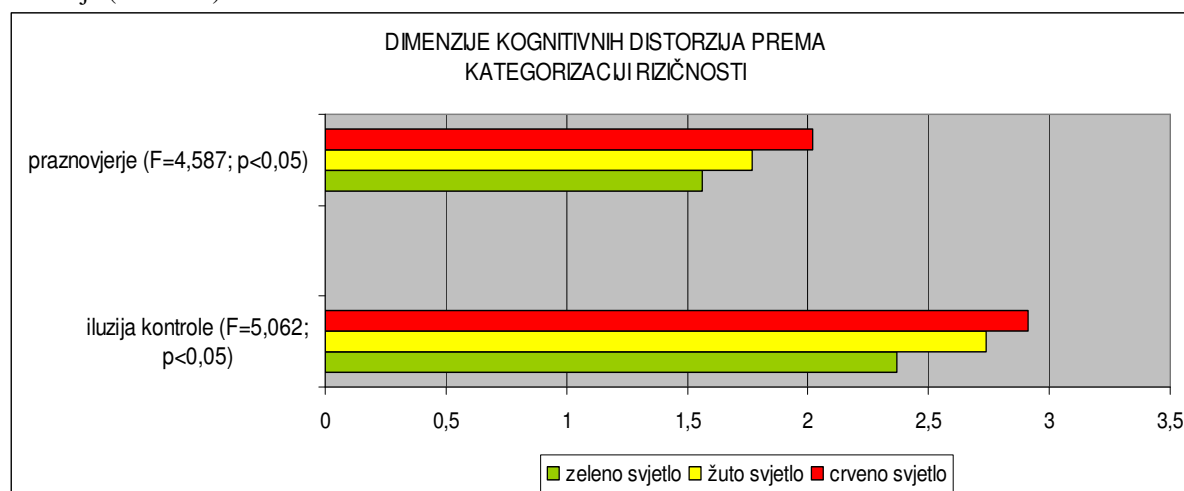
česticama na skali kognitivnih distorzija s obzirom na stupanj rizičnosti, pri čemu su istaknute one čestice na koje su sudionici najčešće odgovarali sa *uglavnom se slažem* ili *u potpunosti se slažem*, a odnose se na dimenzije iluzije kontrole i praznovjerje. Vidimo kako se frekvencije odgovora povećavaju sukladno s porastom razine rizičnosti. Odnosno, skupina koju obilježava crveno svjetlo ima najveću frekvenciju odgovora na česticama u sklopu dimenzija iluzije kontrole i praznovjerja, dok skupina koju obilježava zeleno svjetlo ima najmanju frekvenciju odgovora na navedenim česticama. Primjerice, promotrimo li česticu „Za zaraditi novac kockanjem, potrebno je imati dobar sistem igre.“ uočavamo da se s tom tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti slaže oko 30% studenaka koji nemaju probleme povezane s kockanjem i gotovo njih 65% koji imaju već razvijene ozbiljne štetne psihosocijalne posljedice. Slično je i na dimenziji Praznovjerje gdje se s tvrdnjom „Ako osoba duže vrijeme gubi u kockanju, veća je vjerojatnost da će uskoro početi dobivati.“ uglavnom ili u potpunosti slaže svega 3% studenata iz skupine tzv. „zelenih“ i čak njih 18% iz skupine tzv. „crvenih“, odnosno onih čije kockanje ozbiljno narušava njihovo psihosocijalno funkcioniranje.

Tablica 7. Prikaz relativnih frekvencija odgovora po česticama na skali kognitivnih distorzija s obzirom na stupanj rizičnosti

KOGNITIVNE DISTORZIJE				
Iluzija kontrole				
Primjeri čestica		zeleno svjetlo	žuto svjetlo	crveno svjetlo
<i>Ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to je dokaz da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje</i>	uglavnom se slažem	16,3%	15,4%	18,2%
	u potpunosti se slažem	3,9%	5,1%	9,1%
<i>Vještine određuju koliko će kockar biti uspješan</i>	uglavnom se slažem	13,5%	23,1%	45,5%
	u potpunosti se slažem	2,85%	10,3%	9,1%
<i>Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre</i>	uglavnom se slažem	23,6%	38,5%	45,5%
	u potpunosti se slažem	5,6%	12,8%	18,2%
Praznovjerje				
Primjeri čestica		zeleno svjetlo	žuto svjetlo	crveno svjetlo
<i>Neke aktivnosti (npr. rituali i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju</i>	uglavnom se slažem	2,8%	5,1%	18,2%
	u potpunosti se slažem	0,6%	-	9,1%
<i>Ako osoba duže vrijeme gubi u kockanju, veća je vjerojatnost da će uskoro početi dobivati</i>	uglavnom se slažem	2,2%	7,7%	9,1%
	u potpunosti se slažem	0,6%	-	9,1%
<i>Iako osoba u kockanju ima seriju gubitaka, osvojiti će nazad svoj novac ako dovoljno dugo igra</i>	uglavnom se slažem	2,2%	7,7%	-
	u potpunosti se slažem	-	-	9,1%

Pomoću analize varijance (ANOVA) provjerena je značajnost razlika između ove tri skupine (Slika 4). Utvrđeno je da postoji razlika između različitih skupina rizičnosti na obje dimenzije. Možemo zaključiti kako je potvrđena postavljena hipoteza prema kojoj postoje razlike u kognitivnim distorzijama s obzirom na rizičnost kockanja na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja pokazuju više kognitivnih distorzija u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s kockanjem.

Slika 4. Grafički prikaz razlika u kognitivnim distorzijama s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja (ANOVA)

F - Fisherov test
p - razina značajnosti

Budući da je analiza varijance (ANOVA) pokazala statistički značajne rezultate na obje dimenzije kognitivnih distorzija, bilo je potrebno načiniti post hoc test da utvrdimo koje se skupine tj. kategorije rizičnosti razlikuju. Na temelju rezultata prikazanih u Tablici 8. vidimo da se na dimenziji iluzije kontrole razlikuju skupina „zelenih“ i skupina „žutih“, a na dimenziji praznovjerje skupina „zelenih“ i skupina „crvenih“ na način da porastom rizičnosti raste i prisutnost kognitivnih distorzija.

Tablica 8. Post hoc test (Scheffe) - kognitivne distorzije

Zavisna varijabla	Kategorizacija rizičnosti (CAGI)	Razlika M
Iluzija kontrole	zeleno svjetlo - žuto svjetlo	-0,36880*
Praznovjerje	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-0,45812*

*p<0,05

M - aritmetička sredina

Iz svega navedenog, vidljivo je kako su iluzija kontrole i praznovjerje, kao dimenzije kognitivnih distorzija, prisutnije kod skupine „crvenih“ u odnosu na druge dvije skupine. Ipak, dimenzija iluzije kontrole je izraženija (viši je prosječni rezultat na toj dimenziji) u odnosu na dimenziju praznovjerja. To je zapravo i logično s obzirom na populaciju o kojoj je riječ, koju često obilježava vjerovanje u mogućnost kontrole nad vlastitim umom i tijelom u mnogim situacijama. Također, mladi su manje skloni prikloniti se praznovjerju, odnosno vjerovanju u nadnaravnu uzročnost događaja bez ikakvog stvarnog kauzalnog procesa. Svakako bi u budućim istraživanjima bilo vrijedno detaljnije istražiti upravo kognitivne distorzije i njihov doprinos u objašnjavanju psihosocijalnih problema vezanih uz kockanje.

9.5. RIZIČNO I DELINKVENTNO PONAŠANJE

Problematično kockanje često se javlja kao dio određenog ponašanja koje uključuje preuzimanje rizika, traženje uzbuđenja, impulzivnost i nisku samokontrolu. Zbog toga brojne studije kockanja adolescenata potvrđuju snažnu korelaciju između kockanja, konzumiranja alkohola i droga, delinkvencije te sudjelovanja u brojnim drugim rizičnim aktivnostima. Jedan od ciljeva ovoga diplomskog rada bio je utvrditi jesu li takve povezanosti vidljive i kod studentske populacije.

U Tablici 9. navedene su aritmetičke sredine i standardne devijacije pojedinih kategorija rizičnog i delinkventnog ponašanja te pojedinih kategorija rizičnosti pri čemu zeleno svjetlo obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje, žuto svjetlo obilježava nisku do srednju ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, a crveno svjetlo visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje.

Tablica 9. Deskriptivni prikaz aritmetičkih sredina na različitim dimenzijama Upitnika rizičnog i delinkventnog ponašanja s obzirom na razinu psihosocijalnih problema vezanih uz kockanje

Dimenzije rizičnog i delinkventnog ponašanja	ZELENO SVJETLO	ŽUTO SVJETLO	CRVENO SVJETLO
Vandalizam	M=0,36; SD=0,472	M=0,37; SD=0,529	M=0,40; SD=0,378
Krađe	M=0,30; SD=0,311	M=0,37; SD=0,441	M=0,49; SD=0,447
Fizička agresija	M=0,36; SD=0,368	M=0,35; SD=0,392	M=0,55; SD=0,422
Problemi u školi	M=1,20; SD=0,594	M=1,19; SD=0,658	M=1,25; SD=0,773

Remećenje javnog reda i mira	M=0,28; SD=0,507	M=0,27; SD=0,572	M=0,20; SD=0,350
Konzumiranje psihoaktivnih tvari	M=1,34; SD=0,733	M=1,21; SD=0,780	M=1,35; SD=0,907

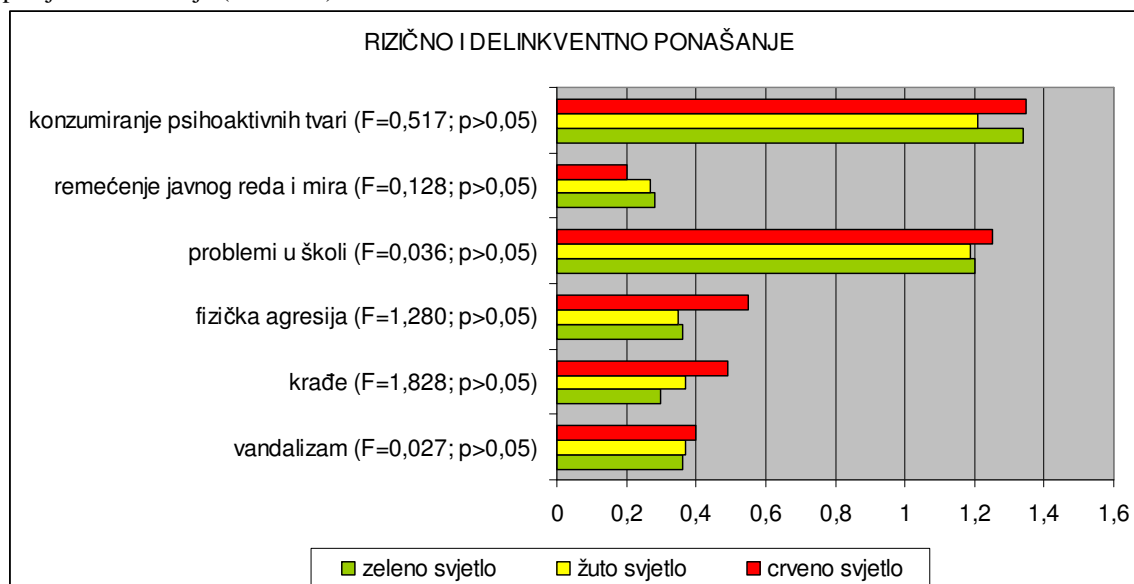
M - aritmetička sredina (srednja vrijednost rezultata)

SD - standardna devijacija (prosječno odstupanje od prosjeka)

Iz tablice 9 vidljivo je da uključivanje u rizična i delinkventna ponašanja nije značajno zastupljeno u uzorku sudionika ovog istraživanja tj. prosječni rezultati na različitim dimenzijama relativno su niski.

Pomoću analize varijance (ANOVA) provjerena je značajnost razlika između tri skupine (Slika 5). Utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika između skupina jer je razina značajnosti u svim kategorijama rizičnog i delinkventnog ponašanja veća od 0,05. Stoga možemo zaključiti kako nije potvrđena hipoteza prema kojoj postoje razlike u uključivanju u rizična i delinkventna ponašanja s obzirom na rizičnost kockanja na način da se studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja uključuju u više rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s kockanjem.

Slika 5. Grafički prikaz razlika u rizičnom i delinkventno ponašanju s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja (ANOVA)

Moguće objašnjenje nepostojanja razlika je u tome što, ako promotrimo srednje vrijednosti rezultata na pojedinim dimenzijama, vidimo da se na razini cijelog uzorka studenti ne uključuju u većoj mjeri u rizična i delinkventna ponašanja. Najviše se ističe konzumiranje psihoaktivnih tvari, od čega najviše konzumiranje alkoholnih pića što se često smatra

prihvatljivom aktivnošću mladih. Zatim su problemi u školi, od kojih se najviše ističu varanje na testu u školi te markiranje iz škole što u društvenom kontekstu naše zemlje, nisu ponašanja koja se smatraju posebno rizičnim i koja izazivaju posebnu pozornost i/ili intervenciju. No, pri interpretaciji rezultata treba uzeti u obzir da je studentska populacija pozitivno selekcionirana skupina mladih.

9.6. KOCKANJE PRIJATELJA

Obitelj i druge važne osobe iz okruženja mogu imati snažan utjecaj na pojedinca i na njegovo ponašanje. Prisjetimo se rezultata istraživanja koje su proveli Browne i Brown (1994) na uzorku od 288 američkih studenata na temelju kojeg su utvrdili da se studenti, čiji roditelji i prijatelji kockaju, češće uključuju u kockarske aktivnosti u odnosu na one studente čiji roditelji ili prijatelji ne kockaju.

Za potrebe ovog diplomskog rada sudionici su bili pitani da se prisjete svojih najbližih prijatelja/ica, te prema njihovim saznanjima odgovore koliko često barem jedan/na od njih igra neku od igara na sreću (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje). U Tablici 10. prikazane su aritmetičkim sredinama i standardnim devijacijama uključivanja prijatelja/ica u nekoj od igara na sreću s obzirom na kategorizacije rizičnosti (zeleno svjetlo - nepostojanje problema vezanih uz kockanje; žuto svjetlo - niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje; crveno svjetlo - visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje). Prema rezultatima jasno je kako skupina „crvenih“ u najvećoj mjeri ima prijatelje/ice koji također sudjeluju u igrama na sreću, dok skupina „zelenih“ u najmanjoj mjeri ima prijatelje/ice koji također sudjeluju u igrama na sreću.

Tablica 10. Deskriptivni prikaz aritmetičkih sredina učestalosti sudjelovanje prijatelja/ica u igrama na sreću

Igre na sreću	ZELENO SVJETLO	ŽUTO SVJETLO	CRVENO SVJETLO
Sportske kladionice	M=2,34; SD=1,821	M=3,38; SD=1,369	M=4,36; SD=0,809
Igre na automatima	M=0,98; SD=1,243	M=1,49; SD=1,449	M=2,73; SD=1,009
Rulet u casinu	M=0,71; SD=1,045	M=1,15; SD=1,329	M=2,18; SD=0,982
Internet kockanje	M=1,16; SD=1,564	M=1,79; SD=1,936	M=2,45; SD=1,293

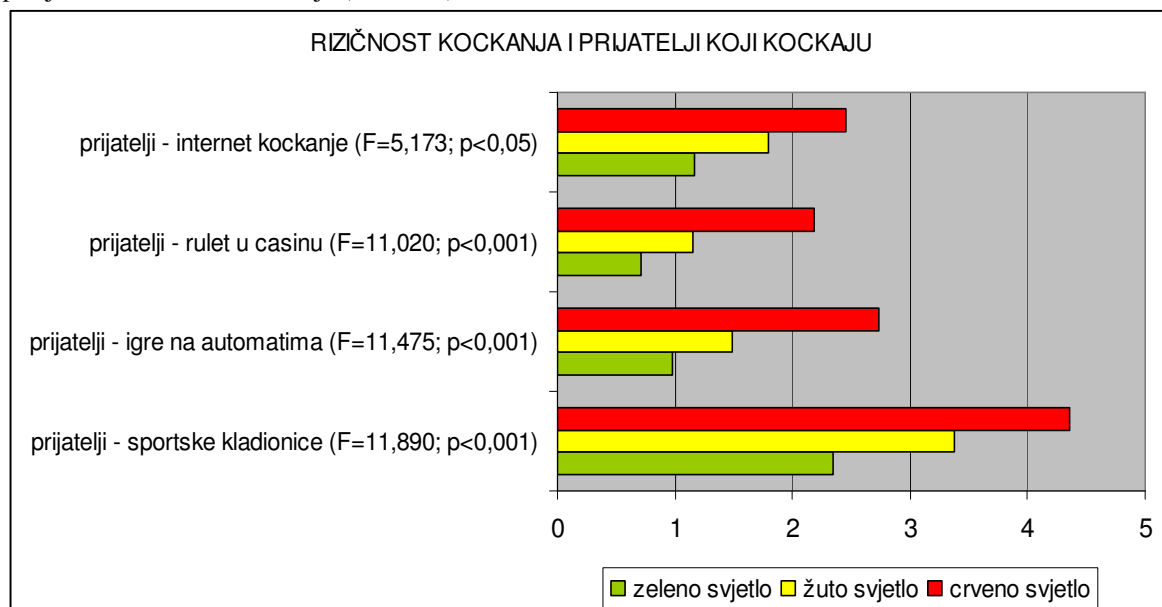
M - aritmetička sredina (srednja vrijednost rezultata)

SD - standardna devijacija (prosječno odstupanje od prosjeka)

Također smo provjerili značajnost razlika između ove tri skupine (ANOVA). Utvrđeno je da postoji razlika između različitih skupina rizičnosti (Slika 6) i to u sljedećim aktivnostima kockanja njihovih prijatelja: sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu i internet kockanje. S obzirom da razlike u loto igrama i strugalicama ne postoje, možemo reći kako je postavljena hipoteza jednim dijelom potvrđena. Razlike postoje u onim igrama koje smatramo rizičnijima za razvoj problema vezanih uz kockanje.

Iako je sudjelovanje u sportskom klađenju najprisutnije kod svih skupina u odnosu na druge igre na sreću, ono je najviše zastupljeno kod skupine „crvenih“. Rezultat je zapravo i logičan budući da je sport vrlo popularan u Hrvatskoj. Sportska događanja zanimljiva su populaciji mladih, te se određeni dio komunikacije među mladima često tiče upravo sportskih događanja, osobito kod muškoga spola. Ukoliko se mladi žele uključiti u razgovor s vršnjacima o sportskim događanjima trebaju biti upućeni te pratiti zbivanja na sportskom planu. Praćenjem sportskih događanja i razgovorom sa svojim vršnjacima o njima, pojedinci skupljaju informacije koje ih čine sigurnijima u vlastiti uspjeh tijekom klađenja, jer na taj način smatraju kako imaju potrebna znanja koja će im omogućiti dobitak.

Slika 6. Grafički prikaz razlika u učestalosti kockanja prijatelja s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica vezanih uz kockanje (ANOVA)

Budući da je analiza varijance (ANOVA) pokazala statistički značajne rezultate s obzirom na sudjelovanje prijatelja u nekim igrama na sreću bilo je potrebno načiniti post hoc test (Tablica 11), te je utvrđeno da se kockanje prijatelja studenata koji pripadaju različitim kategorijama rizičnosti razlikuju na sljedeći način:

- sportske kladionice - zeleno svjetlo i žuto svjetlo, zeleno svjetlo i crveno svjetlo;
- igre na automatima - zeleno svjetlo i crveno svjetlo, crveno svjetlo i žuto svjetlo;
- rulet u casinu - žuto svjetlo i crveno svjetlo, zeleno svjetlo i crveno svjetlo;
- internet kockanje zeleno svjetlo i crveno svjetlo.

Tablica 11. Post hoc test (Scheffe) - sudjelovanje prijatelja u igrama na sreću

Zavisna varijabla	Kategorizacija rizičnosti (CAGI)	Razlika M
Prijatelji - sportske kladionice	zeleno svjetlo - žuto svjetlo	-1,046*
	zeleno svjetlo- crveno svjetlo	-2,025*
Prijatelji - igre na automatima	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-1,750**
	crveno svjetlo - žuto svjetlo	1,240*
Prijatelji - rulet u casinu	žuto svjetlo - crveno svjetlo	-1,028*
	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-1,470**
Prijatelji - internet kockanje	zeleno svjetlo - crveno svjetlo	-1,291*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$

M - aritmetička sredina

Možemo zaključiti da je potvrđena hipoteza, te da porastom rizičnosti kockanja raste i intenzitet uključenosti prijatelja i prijateljica u kockarske aktivnosti. Ovakav je podatak u skladu s prijašnjim istraživanjima koja naglašavaju važnost okolinskih čimbenika, okruženja u kojem se mlada osoba kreće, te generalno uključivanja u različita rizična ponašanja (u ovom slučaju kockanje) bliskih prijatelja. S obzirom da su u ovom istraživanju o navikama kockanja prijatelja izvještavali sudionici istraživanja, bilo bi zanimljivo utjecaj vršnjaka provjeriti budućim istraživanjima u kojima bi se koristila i neka druga metodologija.

9.7. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI

Nadalje, sudionici istraživanja su bili pitani da prema svojim saznanjima odgovore na pitanje igraju li članovi njihove obitelji barem jedanput mjesečno ili češće neke od igara na sreću (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje, loto, srećke). Pogledamo li Tablicu 12. može se opaziti kako dobivene frekvencije odstupaju od frekvencija koje smo očekivali o obzirom na postavljenu hipotezu. Stoga možemo zaključiti kako postavljena hipoteza jednim dijelom nije potvrđena, odnosno da ne postoji statistički značajna razlika u aktivnostima kockanja očeva sudionika na način da studenti s višom razinom

ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja u većoj mjeri imaju očeve koji također kockaju.

Tablica 12. Razlike u aktivnostima kockanja oca s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja (Hi-kvadrat test)

		OTAC			
		NE	DA	λ^2	p
Sportske kladionice	ZELENO SVJETLO	156	15	5,166	0,076
	ŽUTO SVJETLO	29	6		
	CRVENO SVJETLO	8	3		
Igre na automatima	ZELENO SVJETLO	171	-	-	-
	ŽUTO SVJETLO	35	-		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Rulet u casinu	ZELENO SVJETLO	171	-	-	-
	ŽUTO SVJETLO	35	-		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Internet kockanje	ZELENO SVJETLO	170	1	1,751	0,417
	ŽUTO SVJETLO	34	1		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Loto	ZELENO SVJETLO	126	45	0,467	0,792
	ŽUTO SVJETLO	25	10		
	CRVENO SVJETLO	9	2		
Srećke	ZELENO SVJETLO	160	11	1,987	0,370
	ŽUTO SVJETLO	31	4		
	CRVENO SVJETLO	11	-		

λ^2 - Hi kvadrat test

U Tablici 13. prikazani su isti podaci, no za majku. Promotrimo li frekvencije odgovora, vidimo da je igranje različitih igara na sreću ili jako malo ili uopće nije zastupljeno. Stoga ne čudi kako ne postoje razlike u kockanju majke s obzirom na različitu razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja. Odnosno, ne postoji statistički značajna razlika u aktivnostima kockanja majki sudionika na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja u većoj mjeri imaju majke koje također kockaju.

Tablica 13. Razlike u aktivnostima kockanja majke s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja

		MAJKA			
		NE	DA	χ^2	p
Sportske kladionice	ZELENO SVJETLO	173	1	0,289	0,866
	ŽUTO SVJETLO	39	-		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Igre na automatima	ZELENO SVJETLO	172	1	0,290	0,865
	ŽUTO SVJETLO	39	-		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Rulet u casinu	ZELENO SVJETLO	173	-	-	-
	ŽUTO SVJETLO	39	-		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Internet kockanje	ZELENO SVJETLO	173	-	-	-
	ŽUTO SVJETLO	39	-		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Loto	ZELENO SVJETLO	141	33	1,706	0,426
	ŽUTO SVJETLO	28	11		
	CRVENO SVJETLO	9	2		
Srećke	ZELENO SVJETLO	152	22	1,871	0,392
	ŽUTO SVJETLO	33	6		
	CRVENO SVJETLO	11	-		

χ^2 - Hi kvadrat test

S obzirom na Tablicu 14. također se može opaziti kako dobivene frekvencije odstupaju od frekvencija koje smo očekivali s obzirom na postavljenu hipotezu. Također, ne postoji statistički značajna razlika u aktivnostima kockanja braće i sestara sudionika na način da studenti s višom razinom ozbiljnosti štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja u većoj mjeri imaju braću i sestre koji također kockaju što znači da postavljenu hipotezu možemo odbaciti. Slično kao i kod roditelja, kockanje braće i sestara je slabo zastupljeno pa očekivano nema niti razlika s obzirom na rizičnost.

Tablica 14. Razlike u aktivnostima kockanja sestre ili brata s obzirom na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja

		SESTRA/BRAT			
		NE	DA	χ^2	p
Sportske kladionice	ZELENO SVJETLO	129	25	1,829	0,767
	ŽUTO SVJETLO	27	8		

	CRVENO SVJETLO	8	3		
Igre na automatima	ZELENO SVJETLO	147	8	0,699	0,705
	ŽUTO SVJETLO	33	1		
	CRVENO SVJETLO	10	1		
Rulet u casinu	ZELENO SVJETLO	152	3	3,519	0,172
	ŽUTO SVJETLO	34	-		
	CRVENO SVJETLO	10	1		
Internet kockanje	ZELENO SVJETLO	146	7	4,343	0,114
	ŽUTO SVJETLO	33	1		
	CRVENO SVJETLO	188	10		
Loto	ZELENO SVJETLO	144	11	1,004	0,605
	ŽUTO SVJETLO	31	3		
	CRVENO SVJETLO	11	-		
Srećke	ZELENO SVJETLO	143	11	1,001	0,606
	ŽUTO SVJETLO	31	3		
	CRVENO SVJETLO	11	-		

χ^2 - Hi kvadrat test

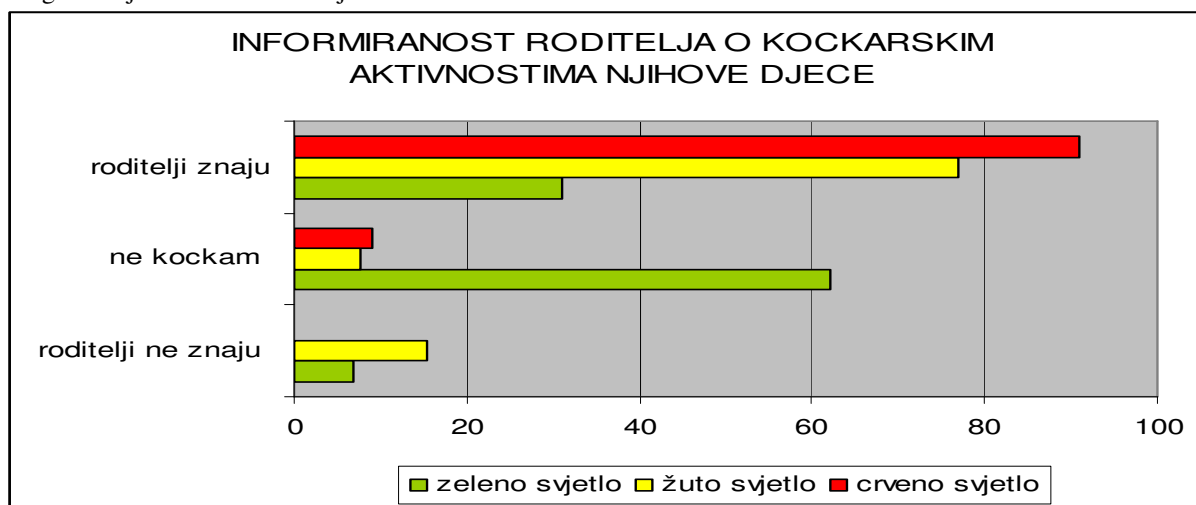
Zaključno možemo reći kako je kockanje članova obitelji slabo zastupljeno, te da logično ne postoje niti statistički značajne razlike s obzirom na razinu rizičnosti kockanja studenata uz uzorka tj. na razinu štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja. Ponovno, korištena je metoda samoiskaza tako da je upitno jesu li i u kojoj mjeri studenti upoznati s navikama kockanja svojih članova obitelji.

9.8. UPOZNATOST RODITELJA S KOCKANJEM VLASTITE DJECE

Već je u prethodnom tekstu navedeno kako se kockanje često prihvaća kao zabavna obiteljska aktivnost. Tako obitelj i zajednica šalju poruku da je kockanje prihvatljivo i pozitivno ponašanje mladih. Upravo smo zato željeli provjeriti znaju li roditelji zagrebačkih studenata da njihova djeca kockaju (Slika 7).

Promotrimo li Sliku 7. vidimo kako veliki broj roditelja zna za kockarske aktivnosti njihove djece u svim kategorijama rizičnosti kockanja. Najviše se ističe skupina koju obilježava crveno svjetlo. Nju slijedi skupina koju obilježava žuto svjetlo, dok je skupina koju obilježava zeleno svjetlo najmanje zastupljena.

Slika 7. Grafički prikaz razine informiranosti roditelja o kockarskim aktivnostima njihove djece s obzirom na kategorizaciju rizičnosti kockanja

Moguća objašnjenja rezultata su da roditelji smatraju kako sudjelovanje u kockarskim aktivnostima nije rizično ponašanje i ne izaziva brigu kod njih. Isto tako roditelji znaju da njihovo dijete kocka ali ne znaju koliko je to kockanje postalo ozbiljno i štetno. Sljedeće moguće objašnjenje je da roditelji znaju razmjere kockarskih aktivnosti njihove djece ali nemaju utjecaja na ponašanje svoga djeteta te djeca nemaju strah od reakcije roditelja na njihovo neprihvatljivo ponašanje. Također, što je kockanje više rizično, štetne psihosocijalne posljedice postaju sve vidljivije te okolina uočava kockarske aktivnosti same osobe što je jedno od mogućih objašnjenja zašto su upravo kod skupine studenata s najviše štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja, roditelji i najupoznatiji s kockarskim aktivnostima svoje djece.

10. RASPRAVA

Rezultati istraživanja u mnogočemu su slični rezultatima inozemnih istraživanja, ali ipak postoje i određene razlike. U poglavlju o aktivnostima kockanja sudionika istraživanja ustanovljeno je kako je postavljena hipoteza potvrđena, odnosno kako studenti najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na sreću i automat klubovima, dok su ostale aktivnosti manje zastupljene. Rezultati su zapravo su skladu sa određenom kulturom koja je prisutna u Republici Hrvatskoj ali i izvan njezinih granica. Sport je vrlo popularan te mu se daje mnogo prostora u medijima. No osim sportskih događanja, u medijima su sve više prisutne i reklame različitih sportskih kladionica. Budući da su sportska događanja gotovo pa svakodnevna, mladima se pruža velika mogućnost klađenja, na bilo kojem mjestu u bilo koje vrijeme. Također, sportske su kladionice mladima vrlo dostupne i pristupačne. Jednokratne srećke i loto listići također imaju veliki medijski prostor. Osim medijskog prostora u prilog im ide i široka fizička rasprostranjenost i dostupnost u bilo kojem gradu kao i percepcija takvih igara kao bezopasnima.

Što se tiče motivacije za kockanjem dobiveni su rezultati koji su slični rezultatima stranih istraživanja. Odnosno, utvrđeno je da postoje razlike u motivaciji za kockanjem s obzirom na rizičnost kockanja na način da su studenti s izraženijim problemima kockanja višestruko motivirani u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s kockanjem, što je zapravo i logično. Kroz kockanje osoba zadovoljava različite psihološke potrebe, stoga su motivi za uključivanje u kockarske aktivnosti različiti, kao što su zabava i uzbuđenje, druženje, izbjegavanje problema te financijski motiv. Broj i intenzitet motiva za uključivanje u kockarske aktivnosti jedan je od brojnih elemenata o kojima ovisi hoće li osoba razviti probleme vezane uz kockanje ili će kockanje i dalje ostati samo razonoda. Također, nije isti rizik ukoliko se osoba odluči kockati kako bi se zabavila i/ili družila s prijateljima i ako to čini kako bi zaradila novac te bila što bolja u kockanju što se potvrdilo i u ovom istraživanju. Vrlo je važan i socijalizacijski element. Naime, kao i kod drugih rizičnih ponašanja, veću zabrinutost izaziva ukoliko mlada osoba kocka sama, odnosno nije pod utjecajem sugestije vršnjaka niti je kockanje jedan od načina provođenja slobodnog vremena s prijateljima.

Kada je riječ o kognitivnim distorzijama također su dobiveni očekivani rezultati. Potvrđena je hipoteza prema kojoj postoje razlike u kognitivnim distorzijama s obzirom na rizičnost kockanja na način da studenti s izraženijim problemima kockanja pokazuju više kognitivnih distorzija u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s

kockanjem. Pomoću kognitivnih distorzija pojedinac sebi i drugima objašnjava i opravdava svoje problematično kockanje, a same kognitivne distorzije doprinose ustrajanju u kockanju. Osoba vjeruje da može kontrolirati ishod igre, te se usprkos stalnim gubicima, nastavlja kockati i/ili kladiti. Što je to problematično kockanje ozbiljnije pojedinac je skloniji kognitivnim distorzijama kako bi sebi opravdao daljnje kockanje unatoč gubicima i brojnim negativnim posljedicama.

Što se tiče rizičnog i delinkventnog ponašanja, nisu dobiveni rezultati koji odgovaraju rezultatima inozemnih istraživanja, odnosno nije potvrđena postavljena hipoteza prema kojoj postoje razlike u uključivanju u rizična i delinkventna ponašanja s obzirom na rizičnost kockanja na način da se studenti s izraženijim problemima kockanja uključuju u više rizičnih i delinkventnih ponašanja u odnosu na one studente koji iskazuju manje problema povezanih s kockanjem. Rezultati su iznenađujući budući da se problematično kockanje često javlja kao dio određenog ponašanja koje uključuje preuzimanje rizika, traženje uzbuđenja, impulzivnost i nisku samokontrolu. U brojnim inozemnim istraživanjima ističe se kako su studenti koji su bili identificirani kao problematični kockari više konzumirali alkoholna pića, te su češće bili uživatelji duhana i marihuane, u odnosu na studente koji nisu bili identificirani kao problematični kockari. No, što je moglo utjecati na dobivanje drugačijih rezultata ovim istraživanjem? Može se reći kako je u Republici Hrvatskoj bih konzumiranje alkoholnih pića i duhana vrlo česta pojava među populacijom mladih. Odnosno, ta su ponašanja prisutna među svim kategorijama rizičnosti kockanja. Također, prema rezultatima ovog istraživanja, vidimo da ukupno uključivanje u različita rizična i delinkventa ponašanja nije značajno zastupljeno u ovom uzorku zagrebačkih studenata.

Također smo istražili i kockanje bliskih prijatelja i članova obitelji. Potvrđen je jedan dio hipoteze prema kojem postoje razlike u aktivnostima kockanja prijatelja na način da studenti s izraženijim problemima kockanja u većoj mjeri imaju prijatelje koji također kockaju. Međutim, nije potvrđen dio hipoteze prema kojem postoje razlike u aktivnostima kockanja članova obitelji na način da studenti s izraženijim problemima kockanja u većoj mjeri imaju članove obitelji koji također kockaju. Za dobivanje ovakvih rezultata postoji više objašnjenja. Razoblje mladenaštva je razdoblje u kojoj su samoj osobi socijalizacijski važniji prijatelji, i pripadanje određenoj skupini vršnjaka, nego članovi obitelji. Stoga ponašanje prijatelja može imati veći utjecaj na ponašanje same osobe nego ponašanje članova obitelji. Također, upitna je informiranost sudionika o kockarskim aktivnostima članova njihovih obitelji budući da 53.4% sudionika istraživanja studira izvan mjesta prebivališta, odnosno manje su uključeni u svakodnevne aktivnosti članova svojih obitelji. Također, važno je

istaknuti kako kockanje članova obitelji nije značajno zastupljeno u ovom uzorku zagrebačkih studenata. Štoviše, neke kockarske aktivnosti uopće nisu zastupljene među roditeljima sudionika ovog istraživanja.

11. ISTRAŽIVAČKA OGRANIČENJA

Kada je riječ o mogućim ograničenjima provedenog istraživanja potrebno je krenuti od reprezentativnosti odabranog uzorka. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 254 studenta Sveučilišta u Zagrebu od čega 107 sudionica i 147 sudionika. Prema brojnim istraživanjima sudjelovanje u kockarskim aktivnostima češće se vezuje uz muški spol. Također veća ozbiljnost problema vezanih uz kockanje češće se vezuje uz muški spol. S obzirom na odnos ženskih i muških sudionika u odabranom uzorku vidljivo je kako je za otprilike 1/3 više zastupljen muški spol u odnosu na ženski spol, što može utjecati na rezultate na način da se dobije slika kako se u odnosu na cjelokupan uzorak češće javlja sudjelovanje u kockarskim aktivnostima kao i pojava ozbiljnijih problema vezanih uz kockanje nego što to zapravo jest.

Nadalje, u istraživanju nisu sudjelovali studenti i studentice sa svih fakulteta koji su dio Sveučilišta u Zagrebu nego je odabrano svega pet fakulteta. Također, velik je raspon u godinama sudionika istraživanja (19 do 27 godina) što je važno uzeti u obzir kod razvoja i oblikovanja vlastitog identiteta jer tijekom određenih životnih razdoblja obitelj i prijatelji mogu imati veći ili manji utjecaj na ponašanje osobe. Nadalje, u istraživanju su sudjelovali samo studenti i studentice Sveučilišta u Zagrebu, što je bilo dovoljno za potrebe ovoga diplomskog rada. No, ukoliko se žele dobiti podaci na razini Republike Hrvatske potrebno je provesti istraživanje i u sklopu drugih sveučilišta u Hrvatskoj.

Ono što je također važno istaknuti je to da su u istraživanju sudjelovali samo studenti i studentice, što je u dijelu o kockanju članova obitelji i prijatelja te informiranosti roditelja o kockanju svoga djeteta moglo utjecati na dobivene rezultate. Sudionici istraživanja mogli su davati iskrivljene odgovore zbog nedovoljne upućenosti u kockarske aktivnosti svojih roditelja i prijatelja. Također, koristili smo metodu samoiskaza što također može utjecati na vjerodostojnost dobivenih podataka.

U svakom slučaju, riječ je o vrijednom istraživanju koje bi u budućnosti bilo važno proširiti, a sve s ciljem što boljeg upoznavanja navika i obilježja kockanja studenata u Republici Hrvatskoj.

12. ZAKLJUČAK

Socijalni gubici kao posljedica problematičnog kockanja, uključujući gubitak posla, bankrot, kriminalna djela, komorbidne poremećaje raspoloženja i druge psihičke poremećaje i troškove liječenja (Shaffer i Korn, 2002; Welte i sur., 2001; prema Monaghan i Derevensky, 2008) upućuju na potrebu učinkovitih reakcija javnosti koje će biti temeljene na teorijskim i praktičnim podacima. U tu svrhu potrebna su daljnja istraživanja problematike kockanja u Republici Hrvatskoj ali i šire. Navedeno potvrđuju rezultati ovog istraživanja prema kojima 78,10% sudionika ulazi u skupinu koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje, 17,10% sudionika ulazi u skupinu koju obilježava niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, dok 4,80% sudionika ulazi u skupinu koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Potreban je sveobuhvatni pristup razjašnjenju etiologije i prevalencije problematičnog kockanja. Pomoću kvalitetnih podataka mogli bi se kreirati adekvatni preventivni i tretmanski programi. U takve bi programe trebalo, osim mladih osoba, uključiti roditelje, lokalnu i regionalnu vlast kao i ključne ljude na razini države. Do sada su se odgovori na probleme koji su povezani s kockanjem temeljili na individualnom pristupu. Potrebno je razviti pristup javnog zdravlja koji će nuditi širu paletu strategija u nastojanju za smanjenje štetnih utjecaja kockanja na živote pojedinaca, kao što su strategije utemeljene na dokazima, strategije smanjenja štete, promocija zdravlja koja je usmjerena na izgradnju kapaciteta zajednice, proširenje znanja o pojavi kroz istraživanja, te akcije na političkoj razini (Adams, Raeburn i de Silva, 2009). Potrebno je pružati podršku kroz razvoj osobnih vještina, jačanje kapaciteta zajednice te izgradnju podržavajućeg okruženja za razvoj socijalno pozitivnih ponašanja kod pojedinaca (Messerlian, Derevensky i Gupta, 2005). Zbog veličine problema i posljedica koje donosi, izuzetno je važna prevencija problematičnog kockanja. Ona se može provesti prije svega primarnim screeningom u školama i u primarnoj liječničkoj skrbi, a sekundarnim u sustavu psihijatrijskih ustanova. Nužno je ulaganje u istraživanja, edukaciju šire populacije i izradu preventivnih programa. Ekspanzija kockanja predstavlja značajan javno - zdravstveni rizik, koji treba biti prepoznat (Koić i sur., 2009). Stoga bi prevencija trebala imati sljedeće ciljeve: povećati znanje i svjesnost o rizicima ekscesivnog kockanja među mladima i općom populacijom, rana identifikacija i pravovremena intervencija, razvoj vještina rješavanja problema i suočavanja sa stresom, razvoj socijalnih vještina (Messerlian, Derevensky i Gupta, 2005).

Važno je senzibilizirati i širu stručnu zajednicu, zakonodavca i priređivače o raširenosti pojave kockanja mladih kao i o utvrđenim psihosocijalnim posljedicama, kako bi

svi zajednički doprinosili društveno odgovornom priređivanju igara na sreću i smanjivanju štetnosti kockanja. Što se tiče odgovornog priređivanja igara na sreću potrebno je razumijevanje strukture igara na sreću. Neka svojstva pojedinih igara su snažno povezana sa problematičnim kockanjem. To su igre koje pružaju visoku frekvenciju događanja (ove igre su brze i omogućuju konstantno ulaganje), uključuju percepciju elementa vještine što stvara iluziju kontrole, imaju svojstvo „bliske pobjede“ (osoba ima osjećaj da je „za dlaku“ promašila dobitak). Veličina mogućeg dobitka, mogućnost uzimanja kredita za nastavak igre, percipirana vjerojatnost pobjede također su povezani sa višim razinama problematičnog kockanja. Igre koje posjeduju ovakva svojstva su elektronički automati (slot aparat, poker aparat, video lutrija) te stolne igre u kasinima. Upravo ovakvi i slični podaci poslužili su za razvoj socijalno odgovornih instrumenata za razvoj igara na sreću kao što je GAM-GaRD (eng. Gambling Assessment Measure - Guidance about Responsible Design) koje industrija igara na sreću može koristiti za dizajniranje socijalno sigurnijih igara te na taj način zaštititi ranjive pojedince (Griffiths, 2009).

Odgovorno priređivanje igara na sreću u Republici Hrvatskoj nije doseglo potrebnu razinu. Dobna granica za sudjelovanje u igrama na sreću je 18 godina, no jasno je da se to pravilo u mnogome ne poštuje, a sankcije za kršenje pravila izostaju. Također, vrlo često se ne poštuju pravila o prostornom uređenju prema kojima se igre na sreću ne bi smjele priređivati blizu škola. Isto tako, sankcije za kršenje pravila ponovno izostaju. Potrebne su promjene i samoga proizvoda. Svako sredstvo ovisnosti, a možemo se složiti da kockanje može postati ovisnost, ne bi se smjelo reklamirati. U Republici Hrvatskoj zabranjeno je reklamiranje potencijalnih sredstava ovisnosti kao što su alkohol i cigarete. Što se tiče kockanja postoje samo reklame koje potiču gledatelje na klađenje u sportskim kladionicama, igranje lutrije ili binga. Kampanja koje su usmjerene na prevenciju kockanja, psihološku podršku korisnicima ili eventualno tretman problema nastalih kockanjem nema. Korn (2000) nudi pet preporuka za zdravstvenu i socijalnu politiku prema kockanju: (1) ujednačiti javni interes - omogućavanje priređivačima odgovoran odnos prema priređivanju igara na sreću i nadgledanje izvedbe istih te zaštititi javnosti od štetnih posljedica prouzročenih kockanjem, (2) monitoring reklama igara na sreću - ispravno informiranje o mogućnostima dobitka i gubitka, (3) osigurati bolju kvalitetu života, (4) ulaganje u istraživanja - razumijevanje epidemiologije i etiologije pojave, (5) pristup smanjenja štete - minimaliziranje utjecaja na zdravlje, socijalnih i ekonomskih posljedica. Kornovim preporukama svakako bih dodala mjere na razini prevencije koje bi uključivale početni screening u školama, dobno prikladne radionice u školama na temu kockanja, te suradnju znanstvene zajednice i priređivača igara na

sreću. Na razini javne politike potrebne su izmjene Zakona o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara, nakon izmjene Zakona utvrditi i provoditi sankcije za njegovo nepoštivanje, ograničiti broj automat klubova, sportskih kladionica i kasina na lokalnoj razini, te uspostaviti bolju kontrolu klađenja na Internetu. Na razini javnog zdravstva potrebna je promocija psihofizičkog zdravlja, promocija kvalitetnih načina provođenja slobodnog vremena te pružanje mogućnosti za uključivanje u iste. Na razini tretmana potrebno je uspostavljanje referentnih centara za probleme kockanja na regionalnoj razini, pružanje mogućnosti telefonske linije za pomoć, psihološko savjetovanje, financijsko savjetovanje, osnivanje grupa podrške na razini zajednice te unapređenje individualne i obiteljske terapije.

S obzirom na rezultate provedenog istraživanja jasno je kako je kockanje mladih doista zanemaren problem. Počevši od nedostatka istraživanja prevalencije kockanja među mladima, što predstavlja prvu stepenicu u rješavanju problema, do nedostatka učinkovitih programa prevencije, rane intervencije i tretmana. Ovo istraživanje trebalo bi predstavljati poticaj za ulaganje u daljnja istraživanja problema. U tom smislu potrebno je pružiti određene smjernice za buduća istraživanja. Ističem potrebu uključivanja većeg broja uzorka, na području cijele Republike Hrvatske. Također smatram važnim proširiti opseg istraživanja. Važno je istražiti prosječnu dob za početak kockarskih aktivnosti mladih, prirodu okolnosti koje utječu na prvotno uključivanje u igre na sreću, interakciju bioloških i psihosocijalnih čimbenika, čimbenika javne politike, ekonomskih čimbenika, čimbenika zajednice, socijalnih normi, zakonske regulative, uključenosti medija u podržavanje pozitivne slike o kockanju te mnogih drugih čimbenika koji mogu biti povezani sa uključivanjem u igre na sreću.

13. LITERATURA

1. Adams, P.,J., Raeburn, J., de Silva, K. (2009). A question of balance: prioritizing public health responses to harm from gambling. *Addiction*, 104, 5, 688-691.
2. Alcock, C., C. (1986) Pathological gambling. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 20, 3, 259-265.
3. Amsel, E., Close, J., Sadler, E., Klaczynski, P., A. (2009). College Students' Awareness of Irrational Judgments on Gambling Tasks: A Dual-Process Account. *The Journal of Psychology*, 143, 3, 293-317.
4. Beaver, K., M., Hoffman, T., Shields, R., T., Vaughn, M., G., DeLisi, M., Wright, J., P. (2010). Gender differences in genetic and environmental influences on gambling: results from a sample of twins from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Addiction*, 105, 3, 536-542.
5. Blaszczynski, A. (2000). Pathways to Pathological Gambling: Identifying Typologies. *Journal of Gambling Issues*, 1, <http://jgi.camh.net/doi/full/10.4309/jgi.2000>, posjećeno 14. rujna 2012.
6. Browne, B., A., Brown, D., J. (1994). Predictors of Lottery Gambling Among American College Students. *The Journal of Social Psychology*, 134, 3, 339-347.
7. Burger, T., D., Dahlgren, D., MacDonald, C., D. (2006). College Students and Gambling - An Examination of Gender Differences in Motivation for Participation. *College Student Journal*, 40, 3, 704-714.
8. Darbyshire, P., Oster, C., Carrig, H. (2001). Children of parent(s) who have a gambling problem: a review of the literature and commentary on research approaches. *Health & Social Care in the Community*, 9, 4, 185-193.
9. Delfabbro, P., Lahn, J., Grabovsky, P. (2006). Psychosocial Correlates of Problem Gambling in Australian Students. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40, 6-7, 587-595.
10. Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., Messerlian, C. (2010). An Empirical Study Examining the Impact of Gambling Advertisements on Adolescent Gambling Attitudes and Behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 1, 21-34.
11. Dodig, D., Ricijaš, N. (2011a). Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 18, 1, 103-125.

12. Dodig, D., Ricijaš, N. (2011b). Kockanje zagrebačkih adolescenata - uloga psihopatskih osobina, rizičnog i delinkventnog ponašanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19, 2, 1-122.
13. Dowling, N., Smith, D., Thomas, T. (2005). Electronic gaming machines: are they the 'crack-cocaine' of gambling? *Addiction*, 100, 1, 33-45.
14. Engwall, D., Hunter, R., Steinberg, M. (2004). Gambling and Other Risk Behaviors on University Campuses. *Journal of American College Health*, 52,6, 245-255.
15. Goudriaan, A.,E., Slutske, W., S., Krull J., L., Sher, K.J. (2009). Longitudinal patterns of gambling activities and associated risk factors in college students. *Addiction*, 104, 7, 1219-1232.
16. Griffiths, M., D. (2009). Minimizing Harm from Gambling: What is the Gambling Industry's Role? *Commentaries. Addiction* 104, 5, 696-697.
17. Jackson, A., C., Dowling, N., Thomas, S., A., Bond, L., Patton, G. (2008). Adolescent Gambling Behaviour and Attitudes: A Prevalence Study and Correlates in an Australian Population. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 3, 325-352.
18. Kalischuk, R., G. (2010). Cocreating Life Pathways: Problem Gambling and its Impact on Families. *The Family Journal*, 18, 1, 7-17.
19. Koić, E., Đorđević, V., Filaković, P., Nađ, S. (2009). "Alea Iacta Est", A Case Series Report of Problem and Pathological Gambling. *Collegium Antropologicum*, 33, 3, 961-971.
20. Koić, E., Medved, B. (2009). Stavovi mladih o kockanju. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 5, 17, <http://www.hcjz.hr/old/clanak.php?id=13992>, posjećeno 14. rujna 2012.
21. Korn, D., A. (2000). Expansion of gambling in Canada: implications for health and social Policy. *Canadian Medical Association Journal*, 163, 1, 61-64.
22. LaBrie, R.,A., Shaffer, H., J., LaPlante, D., A., Wechsler, H. (2003). Correlates of College Student Gambling in the United States. *Journal of American College Health*, 52,2, 53-62.
23. Messerlian, C., Derevensky, J., Gupta, R. (2005). Youth gambling problems: a public health perspective. *Health Promotion International*, 20, 1, 69-79.
24. Milton, S. (2006). Addictions without substance series: The conundrums of gambling. *Drugs and Alcohol Today*, 6, 3, 37-41.
25. Monaghan, S., M., Derevensky, J. (2008). An Appraisal of the Impact of the Depiction of Gambling in Society on Youth. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 4, 537-550.
26. Povijest kockanja, www.kockanje.info, pristupljeno 20. svibanj 2012. godine

27. Responsible Gambling Council (2012), <http://www.responsiblegambling.org/rg-news-research/newscan/newscanitem/2012/06/01/pathological-gambling-changes-in-the-dsm-5>, pristupljeno 27. studenog 2012. godine.
28. Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A. (2011). Rezultati istraživanja “Navike i obilježja kockanja adolescenata u Republici Hrvatskoj”, izlaganje na stručno – znanstvenom skupu “Kockanje mladih - istraživanje i iskustva iz prakse u Hrvatskoj”, 11. studeni 2011., Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
29. Seifried, C., Krenzelok, A., Turner, B., A., Brett, M. (2009). The Prevalence of Gambling in College: A Review of Literature, Convenience Sample, and Recommendations. *Journal of Research*, 4, 1, 13-20.
30. Selekman, J. (2008). Gambling: Normal Adolescent Activity or Pathologic Addiction? *Pediatric Nursing*, 34, 4, 325-328.
31. Stinchfield, R., Winters, K., C. (1998). Gambling and Problem Gambling Among Youths. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 556, 172-185.
32. Stuhldreher, W., L., Stuhldreher, T., J., Forrest, K. (2007). Gambling as an Emerging Health Problem on Campus. *Journal of American College Health*, 56, 1, 75-83.
33. Thrasher, R., G., Andrew, D., P., S., Mahony, D., F. (2007). The Efficacy of the Theory of Reasoned Action to Explain Gambling Behavior in College Students. *The College Student Affairs Journal*, 27, 1, 57-75.
34. Weinstock, J., Whelan, J., P., Meyers, A., McCausland, C. (2008). College Students' Gambling Behavior: When Does It Become Harmful? *Journal of American College Health*, 56, 5, 513-521.
35. Zakon o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara (2002), <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/309119.html>, pristupljeno 15. rujna 2012. godine.

14. PRILOG (Anketni upitnik korišten u istraživanju)

ANKETNI UPITNIK – Ž

*Tema ovog istraživanja koje provodimo na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu vezana je uz neka ponašanja srednjoškolaca. Molimo Te da pažljivo pročitaš **svaku tvrdnju**, te da zaokruživanjem odgovarajućih brojeva odgovoriš na svako pitanje. Jako je važno da zaokružiš jedan odgovor na svakoj tvrdnji!*

*Istraživanje je **anonimno**, svi Tvoji odgovori ostat će u potpunoj **tajnosti**, pa Te stoga molimo da budeš **iskrena** u odgovaranju. Nigdje ne trebaš upisati svoje ime i prezime, ili neke svoje privatne podatke!*

*Nema točnih i netočnih odgovora, već nas zanima **Tvoje mišljenje i iskustvo!***

Unaprijed Ti zahvaljujemo na suradnji!

1. Spol: M Ž

2. Dob: _____

3. Fakultet: _____

4. Godina: I. II. III. IV. V.

5. Najčešća ocjena u indeksu (zaokruži broj):

2	3	4	5
dovoljan (2)	dobar (3)	vrlo dobar (4)	odličan (5)

6. Županija u kojoj je prijavljeno prebivalište: _____

7. Studiram u mjestu prebivališta: DA NE

8. U mjestu prebivališta živim :

1. s oba roditelja
2. samo s majkom
3. samo s ocem
4. samo s nekim drugim članovima obitelji (npr. djed, baka ili druga rodbina)
5. sa skrbnicima
6. s nekim drugim (dopiši s kime): _____

9. U mjestu studiranja živim u:

1. obiteljska kuća
2. stan
3. studentski dom
4. đачki dom
5. drugo (upiši): _____

10. Broj braće i sestara: _____

11. Status u partnerskom odnosu:

1. nisam u vezi
2. u vezi sam
3. udana
4. rastavljena
5. izvanbračna zajednica
6. udovica

12. Tvoj radni status:

1. zaposlena
2. povremeno radim preko SC-a
3. povremeno radim „na crno“
4. volontiram
5. nezaposlena

13. Zaokruži odgovarajući stupanj obrazovanja svojih roditelja i (ne)zaposlenost:

OBRAZOVANJE MAJKA	OBRAZOVANJE OTAC
1. završena osnovna škola	1. završena osnovna škola
2. završena srednja škola	2. završena srednja škola
3. završena viša škola	3. završena viša škola
4. završen fakultet	4. završen fakultet
5. završen magisterij ili doktorat	5. završen magisterij ili doktorat
ZAPOSLENOST MAJKA	ZAPOSLENOST OTAC
1. zaposlena	1. zaposlen
2. nezaposlena	2. nezaposlen
3. u mirovini	3. u mirovini

Sada slijede neka pitanja o **navikama i učestalosti kockanja**. Pod pojmom „kockanje“ podrazumijevamo različite oblike igara na sreću – kartanje, loto listiće, sportske kladionice, igre na automatima ili u casinu i slično. U daljnjem tekstu sve se odnosi na te vrste kockanja!

14. Označi sa X jesi li ikada igrala neku od ovih igara na sreću, te ako DA, označi sa X koliko često.

	NE	DA	Svako- dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje od toga
Kartanje za novac (izvan casina)							
Sportske kladionice (sportska prognoza, Toto 13 i sl.)							
Loto listići (npr. loto 6/45, loto 7/39, super 7, Joker i slično)							
TV Bingo							
Bingo u casinu							
Jednokratne srećke (strugalice, srećke na otvaranje)							
Igre na automatima (npr. jednoruki Jack i slično)							
Elektronski rulet (bez djelitelja žetona, tj. croupiera)							
Rulet (s djeliteljem žetona, tj. croupierom)							
Kartaške igre u casinu (Poker, Black-Jack i sl.) s djeliteljem							
Virtualne utrke konja (i slične igre)							
Klađenje na različite izbore (npr. Oscar, Eurosong, izbor za Miss i sl.)							
Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)							
On-line kockanje na internetu bez novčanog uloga – virtualno (npr. Facebook i slično)							

15. Sljedeća pitanja odnose se na tvoje kockanje u posljednjih mjesec dana:

- a) Koliki je ukupan iznos koji si uložila za kockanje? _____ kn
 b) Koliko si ukupno dobila kockanjem? _____ kn
 c) Koliko si ukupno izgubila kockanjem? _____ kn

16. Kockaš li / kladiš se češće sama ili u društvu? Molimo Te da s „X“ iznad tvrdnje odgovoriš kako najčešće kockaš/kladiš se (moguće je označiti samo jedan odgovor).

- ☐ uopće ne kockam ☐ uvijek ili gotovo uvijek kockam sama ☐ češće kockam sama nego u društvu ☐ podjednako kockam sama i u društvu ☐ češće kockam u društvu ☐ uvijek ili gotovo uvijek kockam u društvu

17. Na skali od 0 – 7 zaokruži koliko Ti osobno smatraš da je Tvoje kockanje problematično?

0	1	2	3	4	5	6	7
Uopće ne kockam	Uopće nije problematično						Izrazito je problematično

18. Sljedeća pitanja odnose se na Tvoje kockanje/klađenje TIJEKOM ZADNJA 3 MJESECA. Zaokruži broj koji najbolje opisuje Tebe.

	Nikada	Ponekad	Većinu vremena	Gotovo uvijek
1. Koliko često si osjećala krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
2. Koliko često si izostala ili odustala od nekih slobodnih aktivnosti (npr. sport, tečajevi i sl.) zbog kockanja / klađenja?	1	2	3	4
3. Koliko često si se osjećala tužno ili depresivno zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
4. Koliko često si propustila obiteljska druženja kako bi se kockala / kladila?	1	2	3	4
5. Koliko često te kockanje / klađenje činilo frustriranim?	1	2	3	4
6. Koliko često si propustila druženje s prijateljima koji se ne kockaju / klade, kako bi se družila s prijateljima koji se kockaju / klade?	1	2	3	4
7. Koliko često si aktivnosti vezane uz kockanje / klađenje planirala ?	1	2	3	4
8. Koliko često si se osjećala loše zbog načina na koji se kockaš / kladiš, ili zbog onoga što se događa dok se kockaš / kladiš?	1	2	3	4

9. Koliko često si propustila druženja s prijateljima kako bi se kockala / kladila?	1	2	3	4
10. Koliko često si se kockala / kladila sa svojim dobitkom?	1	2	3	4
11. Koliko često si zbog kockanja / kladenja osjećala stres?	1	2	3	4
12. Koliko često su se članovi tvoje obitelji ili prijatelji žalili da se previše kockaš / kladiš?	1	2	3	4
13. Koliko često si se kockala / kladila dulje razdoblje nego što si namjeravala?	1	2	3	4
14. Koliko često si osjećala da bi za tvoju dobrobit bilo bolje prestati s kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
15. Koliko često si se vraćala drugi dan kako bi pokušala vratiti novac izgubljen kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
16. Koliko često si se kockala / kladila s više novca nego što si namjeravala?	1	2	3	4
17. Koliko često si skrivala svoje kockanje / kladenje od roditelja, drugih članova obitelji ili nastavnika?	1	2	3	4
18. Koliko često si imala poteškoće plaćati dugove izazvane kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
19. Koliko često je netko vršio pritisak na tebe (na bilo koji način) da platiš svoj dug nakon što si izgubila kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
20. U protekla 3 mjeseca, koliko često si osjećala da možda imaš problem s kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4

19. Ponekad se ljudi zbog kockanja/kladenja ponašaju na određeni način. Molimo Te odgovori koliko često si Ti činila navedene stvari TIJEKOM ZADNJA 3 MJESECA.

	Nikada	1 – 3 puta	4 – 6 puta	7 ili više puta
1. Koliko često si posudila novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje / kladenje?	1	2	3	4
2. Koliko često si novac namijenjen za hranu, odjeću, kino i slično potrošila za kockanje / kladenje, ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
3. Koliko često si prodala svoju osobnu imovinu (elektroničke uređaje, odjeću i sl.) kako bi imala novac za kockanje / kladenje ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4
4. Koliko često si ukrala novac ili druge vrijedne stvari kako bi se kockala / kladila ili kako bi vratila dugove izazvane kockanjem / kladenjem?	1	2	3	4

20. Na ovo pitanje odgovori ukoliko si barem jednom u životu kockala ili se kladila. Zbog čega kockaš ili se kladiš?

Razlog	Nikada zbog toga	Ponekad zbog toga	Uglavnom zbog toga	Uvijek zbog toga
1. Radi zabave / uzbuđenja.	1	2	3	4
2. Kako bih se družila s prijateljima.	1	2	3	4
3. Jer me to opušta.	1	2	3	4
4. Jer i drugi to rade.	1	2	3	4
5. Kako bih se oraspoložila.	1	2	3	4
6. Da se maknem od kuće.	1	2	3	4
7. Kako bih se osjećala bolje.	1	2	3	4
8. Zbog zarade.	1	2	3	4
9. Kako bih bila što bolja u tome.	1	2	3	4
10. Iz dosade.	1	2	3	4

21. Koliko puta si kockanjem / kladenjem dobila veliki iznos novca?

1	2	3	4
nikada	jednom	nekoliko puta	puno puta

22. Slijede neka pitanja o kockanju gdje svatko može imati svoje mišljenje. Zaokruživanjem odgovora od 1 do 5 interesira nas TVOJE MIŠLJENJE o ovim tvrdnjama. Brojevi imaju sljedeće značenje:

- 1 – uopće se ne slažem
 2 – uglavnom se ne slažem
 3 – niti se ne slažem, niti se slažem
 4 – uglavnom se slažem
 5 – u potpunosti se slažem

1	Ishode kockanja moguće je predvidjeti.	1	2	3	4	5
2	Neke aktivnosti (npr. rituali i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	1	2	3	4	5
3	Dugoročno gledajući, kockanjem se više dobiva nego gubi.	1	2	3	4	5
4	Ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to je dokaz da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje.	1	2	3	4	5
5	Tko nema sreće u ljubavi, imat će u kocki.	1	2	3	4	5

6	Ukoliko osoba u kockanju ima seriju dobitaka, vrlo je vjerojatno da će se dobiti i nastaviti.	1	2	3	4	5
7	Osoba može osjetiti kada će imati sreće u kockanju.	1	2	3	4	5
8	Sretni predmeti (npr. nošenje određenog komada osjeće, privjeska i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	1	2	3	4	5
9	Šanse za osvojiti veliku količinu novca kockanjem su poprilično velike.	1	2	3	4	5
10	O kockanju se ne može postati ovisan.	1	2	3	4	5
11	Vještine određuju koliko će kockar biti uspješan.	1	2	3	4	5
12	Ako osoba duže vrijeme gubi u kockanju, veća je vjerojatnost da će uskoro početi dobivati.	1	2	3	4	5
13	Veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretno brojeve.	1	2	3	4	5
14	Usmjeravanje misli na dobitak povećava njegovu vjerojatnost.	1	2	3	4	5
15	Istovremeno kockanje u više igara povećava vjerojatnost da će osoba barem u jednoj od njih dobiti.	1	2	3	4	5
16	Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre.	1	2	3	4	5
17	Dobitak u kockanju ne ovisi samo o sreći.	1	2	3	4	5
18	Iako osoba u kockanju ima seriju gubitaka, osvojiti će nazad svoj novac ako dovoljno dugo igra.	1	2	3	4	5

23. Kada dobijem veći iznos novca kockanjem / kladenjem, to me potiče na daljnje kockanje.

1	2	3	4	5
Uopće nije točno za mene	Uglavnom nije točno za mene	Niti točno, niti netočno za mene	Uglavnom je točno za mene	U potpunosti je točno za mene

24. Kada izgubim novac kockanjem, nemam više volje kockati.

1	2	3	4	5
Uopće nije točno za mene	Uglavnom nije točno za mene	Niti točno, niti netočno za mene	Uglavnom je točno za mene	U potpunosti je točno za mene

25. Što misliš koliko posto studenata u Hrvatskoj REDOVITO (jedanput tjedno ili češće) igra sljedeće igre na sreću. Radi se o tvojoj procjeni, te ovdje nema točnih i netočnih odgovora.

Sportske kladionice	Automat klubovi	Rulet u kasinu	Internet kockanje
= _____ %	= _____ %	= _____ %	= _____ %

26. Sada se prisjeti 4 svoja najbliža prijatelja/prijateljice. Prema Tvojim saznanjima, koliko često barem jedan/jedna od njih igra navedene igre na sreću. (označi s X)

	Svako-dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje	Nikada
1. Sportske kladionice						
2. Igre na automatima						
3. Rulet u casinu						
4. Internet kockanje						

27. Igraju li članovi tvoje obitelji ili bliske osobe barem jedanput mjesečno ili češće neke igre na sreću?

	OTAC		MAJKA		UKOLIKO IMAŠ BRATA ILI SESTRU, barem netko od njih		UKOLIKO IMAŠ PARTNERA	
1. Sportske kladionice	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA
2. Igre na automatima	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA
3. Rulet u casinu	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA
4. Internet kockanje	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA
5. Loto	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA
6. Srećke	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA

28. Znaju li Tvoji roditelji da ponekad kockaš/kladiš se?

0	1	2
NE KOCKAM	NE ZNAJU	ZNAJU

29. Jesi li ikada igrala neku od ovih igara na sreću, prije 18. godine života?

	a) igrala prvi put prije 18. godine života?		b) ako DA, upiši s koliko godina?	c) jesi li prije 18. godine osvojila velik iznos novca?		d) ako DA, upiši s koliko godina?
1. Sportske kladionice	NE	DA		NE	DA	
2. Igre na automatima	NE	DA		NE	DA	
3. Rulet u casinu	NE	DA		NE	DA	
4. Internet kockanje	NE	DA		NE	DA	

5. Loto	NE	DA		NE	DA	
6. Srećke	NE	DA		NE	DA	

30. Poznato je da većina ljudi barem jedanput u životu prekrši neko pravilo ili propis, ili se delinkventno ponašana. Molimo te da pročitaš navedene tvrdnje te da s „X“ označiš koliko si se puta tijekom svojeg života ponašala na određeni način.

TVRDNJA	0 puta	1 – 2 puta	3 – 4 puta	5 i više puta
1. Namjerno potrgala, oštetila ili uništila nešto što pripada školi.				
2. Ukrala ili pokušala ukrasti bicikl ili skateboard.				
3. Uzela nešto iz dućana bez da si platila.				
4. Uzela novac kod kuće koji ti nije pripadao (npr. iz maminog novčanika).				
5. Uzela iz škole nešto što ti nije pripadalo (npr. od učitelja ili učenika).				
6. Uzela iz auta nešto što ti nije pripadalo.				
7. Varala na testu u školi.				
8. Udarila ili gurnula učitelja ili drugu odraslu osobu u školi.				
9. Udarila ili gurnula jednog od svojih roditelja.				
10. Udarila ili gurnula vršnjake ili se s njima fizički sukobila.				
11. Ušla u nečiju kuću, garažu ili dvorište bez dopuštenja.				
12. Pobjegla od kuće.				
13. Markirala iz škole.				
14. Bila poslana na razgovor zbog lošeg ponašanja u školi.				
15. Pisala/crtala grafite po zidovima ili autima bez dopuštenja.				
16. Neprimjereno se ponašala u javnosti zbog čega si imala problema.				
17. Namjerno zapalila ili pokušala zapaliti zgradu, auto ili nešto drugo.				
18. Izbjegnula platiti kino, hranu ili slično.				
19. Ukrala nečiju torbicu ili novčanik, ili ukrala nekome nešto iz džepa.				
20. Gađala ljude kamenjem, bocama ili sličnim predmetima.				
21. Konzumirala alkoholna pića.				
22. Pušila cigarete ili žvakao duhan.				
23. Pušila marihuanu.				
24. Snifala ljepilo („gongala se“).				

31. U posljednjih godinu dana, je li ti se dogodilo nešto od navedenog?

1. Zaokupljena sam kockanjem na način da prepričavam prošle kockarske dogovršine ili natjecanja, planiram buduće kockarske pothvate ili smišljam načine da dođem do novca za kockanje.	DA	NE
2. Potrebni su mi sve veći i veći ulozi ili rizici kako bih postigla željenu razinu uzbuđenja.	DA	NE
3. Ulažem napor da kontroliram, smanjim ili prestanem s kockanjem.	DA	NE
4. Pri pokušaju smanjivanja ili prestanka kockanja osjećam nemir ili razdražljivost.	DA	NE

5. Kockanjem bježim od problema ili umanjujem osjećaj bespomoćnosti, krivnje, tjeskobe ili depresije.	DA	NE
6. Nakon gubitka novca na kockanju često se vraćam sljedećeg dana kako bih ga nadoknadila („lov“ na dobitke).	DA	NE
7. Lažem članovima obitelji, terapeutu ili drugima kako bih sakrila stupanj uvučenosti u kockanje.	DA	NE
8. Počinila sam nezakonita djela kao što su krivotvorenje, prijevara, krađa ili pronevjera kako bih financirala kockanje.	DA	NE
9. Zbog kockanja sam ugrozila ili izgubila važnu vezu (osobu), poslovnu ili obrazovnu mogućnost.	DA	NE
10. Oslanjam se na druge za nabavljanje novca kojim bih olakšala očajnu financijsku situaciju prouzročenu kockanjem.	DA	NE

Hvala ti za ispunjavanje upitnika! ☺